

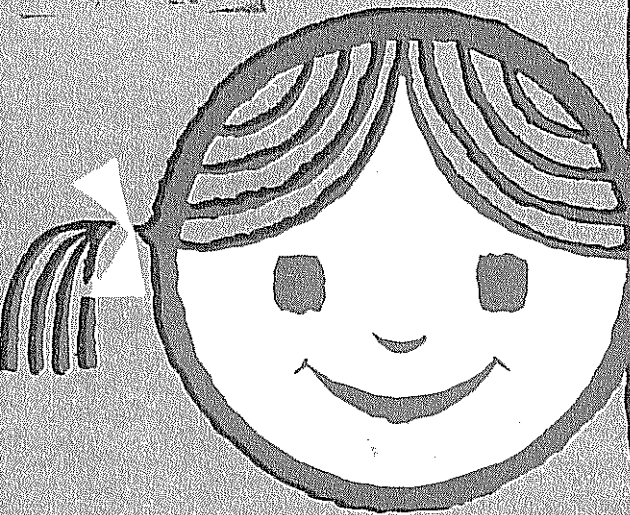
ספרות ומדע וזוגר

ספרות
המכללה לחינוך
ע"ש דוד ילין
בבוסלום

כתב-צאת

ש-עשרה
א' (נ"ז)

ש
נ
ה
15

משרד החינוך והתרבות, המזכירות הפדגוגית, המדור לספרות ילדים
קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של רחל ינאית בן-צבי.

המערכת: גרשון ברגסון (עורך), ד"ר מירי ברוך (יועץ מדעי), נחמה בן-אליהו.
ד"ר אסתר טרסיגיאי, אביבה לוי, דליה שטיין.

כל הזכויות שמורות

בהוצאת משרד החינוך והתרבות, המדור לספרות ילדים, ירושלים,
דוד המלך 8 טל' 02-238202/4

ISSN 0334 — 276 X

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים
מיצבו בנו משה ז"ל

עיון ומחקר

"סוכת הלום"

מאת דינה דניאלי וירדנה הדס

ק"פ / 17
87
ס"א / 10
כ"ש" 6

בפרחים" ו"מחכה לאורחים" לאמור: לא תהליך בנייתה של הסוכה הוא מרכז היצירה, אלא מהותה כמקבלת אורחים וכמעוז של הרמוניה בין ארבעת המינים לבין עצמם ובין הילד(ה) לטבע.³

בניגוד ליצירות ספרותיות-דידקטיות רבות, אשר מקפידות על סדר ארבעת המינים כנתון בתורה ובאגדה,⁴ אין המשוררת שומרת על הסדר המסורתי של הצגת המינים. בשירה מופיע ראשון הלולב, הוא היוזם, הוא שיפתח את הדלת כמארח, לשם כך הוא מבצע ארבע פעולות: "ירד מצמרת", "כפף את עליו", "דפק", "ואמר".

3. ראה ויקרא כ"ג, וכן ויקרא רכ"ג, וכן תנחומא ויקרא אמור, י"ח.

הסדר המסורתי הוא "פרי עץ הדר, כפות תמרים, וענף עץ עבות וערבי-נחל".

כשיחה בביתה נוכל להביא וזוית אחרת לראיית ארבעת המינים, על פי "ילקוט שמעוני", "אמור": "ארבעה מינים שבלולב, שניים מהם עושים פרות ושניים מהם אין עושים פרות"... נעמוד על כך ש"העושים פרות זקוקים לשאין עושים פרות" ולהיפך. הילדה שבשיר מצטרפת לאחדות, הנוצרת ע"י המינים, מובטח לה, שמקומה ביניהם יכירנה, כי אין אנו יודעים לאיזו קבוצה תשתייך.

4. המחברת, אסתר לנואל, מעירה: נא לקרוא את השורה הרביעית אחרי "יצאה לה אפרת" שבקטע השביעי, כך: "מישהו כסכה חוגג לו ושר".

שירה של אסתר לנואל, "סוכת חלום", מצטיין ביסוד סיפורי-דרמטי, בקלילות, בלשון טובה ומובנת לילד הצעיר — והאווירה חגיגית, אינטימית ושוחרת טוב.

ייחודו של השיר ניכר כבר בכותרו, בשמו: "סוכת חלום". הכותר בנוי על משקל מטבע הלשון הנדוש והמקובל "סוכת שלום". הצליל מזכיר את המקור, ועם זאת — יוצר ציפייה לסוכה מיוחדת, אישית, סוכתו של כל ילד, סוכת חלומו שלו.

הבית הראשון עשוי לשמש כ"המשך" לשירים רבים בהם מתוארת בנייתה של הסוכה.² וזאת משום שכבר בפתח השיר ניצבת הסוכה כחצר מוכנה, "עטורה

1. השיר מצוי, בין היתר, בחוברת "חג תשרי", מהדורת ניסוי, ערכה וליקטה חיה דוידון, הוצאת ערי, המחלקה לחינוך מיוחד, ו"שמע", 1986, עמ' 91.

בשיר המודפס בגי'ר שלנו — חג שמח" נשמטה, לדאבון הלב, שורה אחת: ויש להוסיפה לפני הטיפול בשיר, השורה היא "אני אתרוג בן הדר". מקומה: השורה השביעית לפני סוף השיר, אחרי "אני ערבה בת מים".

2. כגון: "שלומיית בונה סוכת שלום" לנעמי שמר, ו"אנו בונים סוכה" לנורית יובל (שניהם מצויים ב"גן שלנו", "חג שמח", עמ' 72, 76).

הוא מוותר על מעמדו הרם (כצמרת), מכופף את עליו, מקפיד על הנימוס ומבקש רשות להיכנס ("אפשר להתארח?"). הקור המנומס והחברתי נשמר לאורך כל השיר. אכן, רק ב"סוכת חלום" יחוש בטוב כל הבא, גם אם בעל-הבית איננו מצוי בסוכה מלכתחילה, כבשירנו זה.

הלולב, המצטיין ב"תום" שבו, הוא חלוץ היושבים בסוכת החלום. מצטרף אליו ההדס, שהוא "ריחני" וקולו "ניגוני" אחריו תבוא "ערבה בת מים" שהיא "נוטפת" ומכה בעליה כבמצלתיים.

אחרון הבאים הוא המיוחס שבחבורה (שהרי, כדברי חז"ל, "יש בו טעם ויש בו ריח"). הוא "הדור בפיתס", הוא "קורא כשופר", אך גם הוא שומר על כללי המשחק שבשיר.

האורחים (האושפיזין שבשירנו) הם, איפוא, ארבעת המינים. כל אחד מהם חוזר על טכס בקשת רשות להיכנס, שקודמת לו ברכת החג:

"חג שמח! אפשר להתארח?"

כל האורחים (פרט ללולב, החלוץ, כאמור) זוכים למענה:

"בבקשה, הריני פותח".

לאחר מכן מתחיל טכס ההיכרות:

"נא להכיר, נעים מאוד".

"אני לולב בן תמר, ואתה מי?"

"אני הדס ריחני".

האורח מתקבל ע"י הנמצא(ים) בברכת "ברוך הבא!"

מבנה זה משעשע את הילדים, מסייע להם לזכור את השיר ואת כל אחד מארבעת המינים על תכונותיו הבסיסיות. מאליו יובן, שמבנה זה הופך

את היצירה לשיר צביר, מאחר שמספר הנמצאים בסוכה גדל מבית אחד בשיר למשנהו, וכל אחד מהם מציג עצמו לפני כל בא.

הילדים משתתפים בפועל בקריאת השיר ונוצר רב-שיח טבעי, קצבי ומהנה, בלא צורך במתן הוראות או הדרכה מצד הגננת או המורה.

עם תום התכנסותם של ארבעת המינים אל תוך סוכת החלום, מופיע בשיר לראשונה צמד-שורות כבית נפרד. צמד זה מסכם את השלב הראשון של היצירה, ומבשר את השלב השני, המכיל את הפואנטה:

"ישבו ארבעה תחת ירק גג, ישבו וזמרו שירים של חג".

עתה יגיע תורה של הילדה אפרת להתארח בסוכה, להוסיף על ארבעת המינים ולשמוח בחג.

נקשיב לבית, המתאר את בואה של אפרת:

"יצאה אפרת הקטנה מן הבית, בסל לה רימון וענף עץ הזית, ופתאום הקשיבה: מפליא ומזור, מישהו בסכה חוגג לו ושר".

אפרת הקטנה מעוררת סקרנות ואהדה היא יוצאת מן הבית וסלה בידה, ובו תשורות. יש בה משהו מ"כפה אדומה", אך היא אינה שייכת לעולמן של האגדה והמעשייה. אין השיר מפרש, האם יש לה שייכות כלשהי לסוכה (בעלות, שותפות בבנייה, הזמנה לבוא).

מתנותיה: רימון (לקישוט הסוכה) וענף עץ הזית (סמל לשלום?).

מופיעה המלה "פתאום", האהובה על הילדים ומעוררת ציפייה מתוחה לבאות.

רק כשהשבעה יחד, מזמרים בצוותא, מחזירה המשוררת אלינו את הדו של הצרוף המקורי "סוכת-שלום".

השיר, בזכות מתכונתו ותכונותיו, מוזמן למחנכת אפשרויות רבות של יצירתיות (המחזה, קריאה בתפקידים, מקהלה דוברת וכו'). זוהי גם אפשרות להכנסת המינים בצורה חייה וחוייתית לסוכת המוסד החינוכי.

צבעוניותה של היצירה וחלומותיה פותחים לפני המחנכת-אשנבים אל עולמו המיוחד של הילד, ואל סמלי-החג.

ההפתעה — בשירה העולה מן הסוכה.

הטכס חוזר על עצמו. אפרת נאמנה לחוקי-המשחק, שכבר דברנו בהם. היא משלבת עצמה בקהלם של ארבעת המינים (המייצגים, כזכור לנו, את קהל ישראל), היא היחידה המביאה עמה מתנות: שני מינים, הנוספים אל הארבעה. יחד יושבים בסוכה שבעה: ארבעת המינים, הזית, הרימון ואפרת: "ישבו השבעה בסכת החלום ישבו וזימרו שירים של שלום".

ראש השנה ללימודים

מאת מנחם רגב

במסכת 'ראש השנה' מצויה הפתיחה הבאה:

ארבעה ראשי שנים הם. באחד בניסן ראש השנה למלכים ולךָגלים. באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה... באחד בתשרי ראש השנה לשנים ולשמיטין, וליובלות, לנטיעה ולירקות. באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי. בית הלל אומרים בחמשה עשר בו.

כלומר, כבר קדמונינו מנו ראשי-שנה שונים עפ"י צורכי החיים. ממש כשם שאצלנו יש שנת התקציב, שנת הלימודים האקדמאית ושנת הלימודים ביסודי. אנחנו נעסוק להלן בכמה יצירות

'ראש השנה', על כל המוטיבים שבו, הוא נושא חשוב שיש להקנותו לילדים. יש לנו שפע של סיפורים ושירים (רק מעטים מהם טובים באמת) העשויים לסייע למחנך במשימה זו. אך לגבי הילד בן המשפחה החילונית, האם "ראש השנה" הוא באמת ראשית השנה לגביו? הרי כולנו חיים עפ"י הלוח הבללי, וחודש ינואר הוא הרבה יותר 'ראש השנה' לגבינו מאשר תחג היהודי. מתוך כך — ובלי לשלול את הצורך להקנות מוטיבים וערכים הטבועים בראש השנה היהודי — החלטתי ללכת בדרך שונה, שעשויה להרחיב את המושג המסורתי ולתת לו מימדים מציאותיים יותר.

שש, וטרודה בהכנות לקראת הליכתה של הבת לכיתה אלף ו...

אמא מתרגשת

מה אפשר לעשות?

מה שקצת מרגיע,

זה שכל האמהות מתרגשות.

ובאמת, על פי שמו של הספר "אמא הולכת לכיתה א'", האם חוזרת וחונק את הוויית ראשית הלימודים יחד עם בתה.

שיר קלאסי בנושא זה הוא שירו של יצחק קצנלסון:¹

זהו שיר פרידה מתור-הזהב של הילדות. לא עוד משחקים, לא עוד ריקודים. עכשו מתחילה תקופה אחרת, אולי קשה וקודרת. המשורר מדגיש את פרידתו של הילד משלושת חבריו האהובים: הכלב, החתול והיונה, כאילו הוא אומר לנו: אין שום סיכוי שידידות כזו תוכל להימשך בבית הספר הנוקשה. ומה צפוי באותו בית-ספר מסתורי? אין אפילו רמז לכך שהילד עשוי ליהנות שם מחברה חדשה ומלימוד קרוא וכתוב, שיפתח בפניו אופקים חדשים. הסיום הוא עצוב למדי:

אל בית-הספר אלכה לי,

אלמד יום-יום עכשו,

חכו עד כלות הלימודים,

שוב נשתעשע יחדיו.

בית-הספר נתפס כחובה שאי-אפשר להתחמק ממנה. התקוה היחידה היא שעם סיום הלימודים יוכל תמיד לחזור

המשקפות אספקטים שונים של ראשית שנת הלימודים.

ראשית פירושה התחלה של משחו חדש שלקראתו הולכים בהרבה תקווה. זו הזדמנות לפתיחת דף חדש, לתקווה להגשים חלומות שונים. אבל בהתחלה כזו כרוכים גם פחדים: מה יהיה טיבו של החידוש? האם נוכל להסתגל לתנאים ולאנשים שלא הכרנו קודם לכן? האם נוכל להצליח במסגרת החדשה? הצורך בהתמודדות-המשותף — למבוגרים ולילדים כאחת — בא לידי ביטוי ביצירות שונות.

בשירו "שלום כתה אלף"¹ כותב יהונתן גפן: "בפעם הראשונה הלכתי לשם עם אמא, / לראות איפה בדיוק אני יושב ולהכיר / את המורה שלי (המורה סימנה)". ואחרי שהילד מתאר כמה מן הילדים שהוא פוגש בכיתה החדשה, הוא מסיים בשורות:

ושבנו בשקט עם אמא ועם תרמיל,

ברגע הראשון זה נראָה לי מפחיד,

כמו החושך הזה

הקטן

לפני שהסרט מתחיל.

הפחד והחששות הם גם נחלת ההורים. ומי יודע? אולי עיקר חששותיו ופחדיו של הילד מועברים אליו מן המבוגרים החרדים להצלחתו. הדברים באים לידי ביטוי בשיר "פֶּתַח דְּבַר"² מאת תרצה אתר:

בשיר מסופר על אמא שקמה בשעה

1. מנחם רגב (עורך), חגיגה של שורים, ע"ע, עמ' 10.

2. תרצה אתר, אמא הולכת לכיתה א', הקבה"מ,

עמ' 4.

3. יצחק קצנלסון, גילוי הגלילים, הקיבוץ המאוחד

1977, עמ' 10.

אל ידידיו השלושה: 'שוב נשתעשע יחדו'.

דבורה עומר מתארת בסיפורה "ביום הראשון ללימודים"⁴ את אורית שאינה יכולה לעצור את דמעותיה: הנה היא יוצאת מהבית עם אמה כדי ללכת לכיתה א'. ועל מה היא חושבת: "על הדמעות חשבה. היא לא יכלה לגרש את המחשבות האלו מראשה, היתה מודאגת מאד". היא נפגשת עם המורה ועל ומתוודה לפניו: "הדמעות באות ואני לא יכולה לעצור אותן". המחברת אינה מספרת מדוע אורית נוהגת לבכות ולהתרגש. מה מפחיד אותה בבית הספר? לפי "הדגם הצברי" חשוב מאד לא לבכות! ובאמת היום הראשון בכיתה א' עובר בשלום — אורית לא פָּקְתָה: "אמא, קראה, אמא, היה נפלא בבית-הספר! למדתי כל כך הרבה דברים חדשים! כך אמרה אורית, והעינים שלה הבהיקו, אך הפעם לא מדמעות אלא משמחה". בניגוד לכנות שיש בשירו הנזכר של קצנלסון, כאן איננו מבינים מדוע הילדה מתרגשת. למחברת חשובה הסוציאליזציה מכל דבר אחר. חשוב שהקוראים הצעירים יבינו שבית-ספר הוא דבר נפלא, ושכבי הוא פשוט משהו מיותר, שצריך להיפטר ממנו מהר ככל האפשר...

אני רוצה לסיים בקטעים משני ספרי ילדים קלאסיים, שבהם מתוארת ראשית שנת הלימודים לגבי ילדים בכתות הגבוהות יותר של בית הספר היסודי. הראשון הוא ספרו של אליעזר שמאלי

"בני היורה"⁵ (שיצא לראשונה ב-1936). כאן מדובר בילדה, תמר, העולה לכיתה ו', ולכן מכירה כבר את סידרי בית-הספר. היא פוגשת בשמחה את מחנך הכיתה. כיון שאין לה הזרדות של מתחיל בכיתה א' היא יכולה לשים לב להורים הרושמים את ילדיהם לכתה ב'; לגער העולה מארה"ב המראה את בקיאותו בשירי ביאליק. המחנך דב פונה בהתרגשות אל תלמידיו: "ילדים, קבלו נא את פני חברכם החדש, החלוץ מאמריקה. לא כֵּן הוא נכנס אליכם, אלא כילוד הארץ ממש". הפרק (ששמו "שנת הלימודים החדשה") מסתיים באפיזודה שבה ילדת עוני עוזבה, שאמה נפטרה ואביה חולה, רוצה להתקבל ללימודים. וכשהיא שומעת שרשמו אותה לכיתה גימל היא שואלת: "ומקבלים אוכל בבית ספרכם? — כן, חביבתי, ענתה המורה ונאנחה, — יעתה לכי הביתה וכבסי את שמלתך. מחר בבוקר תבואי ללמוד". — "ילדים, רשמו אותי לבית-הספר 'עמל'! — שמעתי את קולה כשיצאתי אחריה מבית-הספר — עכשו אני הולכת לכֵּס את שמלתי!" הספר כולו מתאר שנה בחיי כיתה בבית חינוך בתל-אביב. הדגש הוא בבחינות הלאומיות והסוציאליות. בית הספר אינו רק מקום לימוד אלא חברת ילדים הבנוייה על מערכת ערכים, שבה המורים הם מנהיגיה הטבעיים.

"בני היורה" נכתב במתכונת ספר איטלקי מפורסם, הלא הוא "הלב" מאת אדמונדו דה אמיצ'יס⁶, שיצא לראשונה

5. אליעזר שמאלי, בני היורה, מסדה, עמ' 20.

6. אדמונדו דה אמיצ'יס, הלב, עברית: גאיו

שילוני, כתר, עמ' 9.

4. דבורה עומר, לחול ולחג, לוי—אפשטיין, עמ' 5.

בשנת 1886 ותורגם מספר פעמים לעברית. זהו, כביכול, יומנו של אנריקו, המתאר שנה בחייו ובחיי כיתתו. הפרק הראשון נקרא "היום הראשון בבית-הספר". אנריקו הולך כדי להירשם לכיתה זו. מה הן הרגשותיו לקראת הלימודים? איך הוא רואה את שנת הלימודים החדשה שלו, השביעית במספר? הוא עדיין מצוי בחופשה בכפר: "ואני חשבתי על הכפר, על השדות והלכתי אתה (עם אמא) בלי רצון". אחר כך הוא פוגש את מורו מן השנה שעברה, ונפרד ממנו בכאב. יש תיאור חי של ילדי הכתות השונות המתרוצצים באולם, ומפגש עם כמה מחבריו מן השנה שעברה ושוב: "כאשר נזכרתי ביערות ובהרים שבהם ביליתי את חופשת הקיץ, את 'החופש הגדול', נראה לי בית הספר קטן ועצוב כל כך!" הוא נזכר במורו האהוב והצחקני מכתה זו, ששוב לא ילמד אותו. וקשה לו להתרגל למורה החדש: "יש לו שערות אפורות וארוכות, ויש לו גם קמט ישר באמצע המצח. קולו עבה, והוא מביט לכולנו, זה אחר זה,

ישר בעינינו, כאילו כדי לקרוא מה אנחנו חושבים. והוא אינו צוחק אף פעם". ובניגוד לתקווה שעשויה לפעם את ליבו של בן השש העומד בפני ההרפתקה של כתה א', הוא חושב לעצמו: "הנה זה היום הראשון ללימודים. עוד תשעה חדשים... כל כך הרבה לימודים, כל כך הרבה בחינות!" כשהוא פוגש את אמו עם צאתו מבית הספר, היא מעודדת אותו: "אומץ-רוח, אנריקו! נלמד יחד, טוב?" והקטע מסתיים ברגשות מעורבים מאד: "וחזרתי הביתה שמח. בכל זאת הצטערתי שהמורה שלי, שהחיוך שלו טוב ושמח כל כך, כבר אינו מלמד אותי. בית-הספר כבר לא היה יפה בעיני כמו שהיה קודם לכן".

המבחר הקטן שהבאנו משקף, ברמות שונות, את האספקטים של היום הראשון בבית הספר, את ראשי השנה ללימודים כפי שחווים אותם ילדים בתקופות שונות ובמקומות שונים. אלה הם ימים יפים ומעוררים, אך יש בהם לעתים מסמניהם של ימים נוראים שצריך לדעת להתמודד אתם.

סליחה

מאת אמירה ברזילי

מרים ילן שטקליס¹ "מעשה בילדה בודדה", המלפפון קפץ מעצמו לידי הילדה "אני לא לקחתי". ובשירה "טינטן"² משליך הילד את מעשיו הרעים על טינטן. יש כאן התכחשות והתעלמות מאינטרסים של הילד העומדים בסתירה עם דרישות הסביבה והשלכת האחריות והעונש על גורם אחר. הילד אינו חש שהוא חייב בתיקון המעשה בצורה כלשהי, למשל לבקש סליחה (או ציון שנת הוצאה).

בשיר "האניה"³, דני איננו מבקש סליחה מהרוד משום שאיננו חש שהוא ילד רע, אמא לא הבינה אותו, ומכיוון שלפי תפישת האם יש לבקש סליחה — והיא בודאי יודעת שדני לא יבקש משום שאיננו מודה ולא מקבל את דעתה שעשה מעשה רע לכן, היא זו שמבקשת מהרוד את הסליחה במקום דני. בדומה לכן בשירה של לאה גולדברג⁴: הילד

יודע ש"הצדק" של הילדים איננו "הצדק" של המבוגרים. הילד איננו יכול לשפוט דברים על פי אמות-מידה אוביקטיביות. נסיון — החיים שלו עדיין דל והוא שופט על פי אמות-מידה סוביקטיביות כלומר: מנקודת מבט אגוצנטרית.

הילד אינו מסוגל לראות במערך האינטרסים שלו גם את זולתו ולהשלים עם רצונותיו של הזולת, כשהם אינם תואמים את תפישתו שלו.

הילד אינו חש שפעל באי-צדק כשם שאין הוא יודע שהוא "מרמה", כפי שטוענים כלפיו המבוגרים, בשעה שאין אצלו עדיין גבול ברור בין דמיון למציאות, ומה שנתפש אצל המבוגר כ"שקר" נראה לילד כמציאות והוא אינו מבין מדוע מכנים אותו "שקרן" או ילד רע.

ילד ששובר דבר מה לעולם לא יגיד "שברתי", אלא יגיד "זה נשבר" ויוסיף בדרך כלל "זה לא בכוונה", כי הוא יודע שהמבוגר לא יקבל את הטענה הסתמית "נשבר" הנראית לו, לילד, אמיתית. ואמנם זה נכון, הילד לא התכוון לשבור ולכן זה "נשבר". הדברים "יוצאים להם" מבלי שהתכוון אליהם כמו בשירה של

1. מרים ילן שטקליס, "יש לי סוד", הוצ' "דביר", עמ' 11 (אין ציון שנת הוצאה).

2. מרים ילן שטקליס, "שיר הגדי", הוצ' "דביר", עמ' 62.

3. מרים ילן שטקליס, "בחלומי", הוצ' דביר, עמ' 39.

4. לאה גולדברג, "צריך קטן", ספרית פועלים, 1978, עמ' 30.

פירושה הודאה של המבקש בעשיית רע, ולא בכדי אמרו חז"ל "במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדין" (ברכות ד'), כדי לשכנע אנשים להודות ולבקש סליחה.

המבוגר המתקשה בעצמו לבקש סליחה ולהודות בטעותו עומד על כך שהילד בן יבקש סליחה ממניעים חינוכיים ואחריות של מחנך. ויהודה אטלס⁷ שהצליח לכתוב מנקודת ראות הילד אומר זאת בפירושו: "אני מוכן / לא לאכול שוקולד; / אני מוכן / לא... אני מוכן / אפילו לקבל מכות; / העיקר לא לבקש / סליחה".

גם שלומית כהן⁸ אומרת דברים דומים: "התחצפתי לדודה אסתר / ואבא אמר: איך אתה מדבר? / תגיד סליחה מהר! // כשאסתר הלכה / אמרתי לה סליחה / בלחש גמור / שלא תשמע ברור". הילד המפחד מאבא אומר סליחה שאינו משלים עם אמירתה על כן הוא אומר זאת "מאוחר מדי ומעט ומדי".

גם בשירה של חגיית בניזימין⁹ בשם "בקשתי סליחה" אלמלא שם השיר לא היו יודעים כי מדובר בבקשת סליחה, כי ממש סליחה אין שם, הילד לא ביקש סליחה, אלא הביע זאת בצורה עקיפה, בהתנהגות מנומסת ובתקווה שהגננת תבין מאליה, אך הגננת הבוגרת רוצה לשמוע את המלה "סליחה" ממש שאם לא אין היא סולחת, למרבה הצער.

אצל נילי צוקר¹⁰ הילדה מאוד נהנית

משליך את מעשיו הוא על "הילד הרע שנכנס לי בפנים". המבוגר שרואה בפרספקטיבה שונה את הדברים, מקבל את מעשי הילד כ"רעים", ואם אין הוא נוהג להכות אותו הוא מצווה עליו לבקש "סליחה" ו"להבטיח" ששוב לא יעשה כך, אך כמובן בקשת סליחה כזו איננה משמעותית אצל הילד, הוא נכנע ללחץ המבוגרים ומבקש סליחה "מן הפה ולחוץ", ואין זאת אומרת שלא יחזור על המעשה, למרות ההבטחה שלא יעשה זאת שוב, כי גם ההבטחה של הילד ניתנה בלחץ וממילא אינה ניתפשת כמו אצל המבוגר "לתמיד", אלא היא זמנית מאוד, אל פי תפישת מושגי הזמן אצל הילד.

היטיב לומר זאת יהודה אטלס⁵: "כששואלים אתה אתה מבטיח? / אני אומר שכן / מה אני אשם / אחר כך / אם אין לי חשק / לקיים?" ההדגשה על "אחר כך" ואמנם ביטוי זה מובלט בשורה נפרדת בשיר.

בשיר של יונתן גפן⁶ "שיר אהבה" ניתן לראות את כל התהליך הנ"ל. בתחילת השיר הילד מצטער ואומר "באמת שזה לא היה בכוונה" כדי להשיג את משאלותיו אך אין כאן צער של אמת משום שעד סוף השיר, כשהוא נוכח לדעת שלא הצליח, הוא מוכן לעשות שוב את המעשה הרע, בגלל חברתו שעזבה אותו, כנראה, והוא — לתת לה סטירה משום שהיא מסרבת לו.

האקט של בקשת סליחה קשה לא רק לילד, אלא גם למבוגר. בקשת סליחה

7. יהודה אטלס, "גם הילד הזה הוא אני", כתר, 1977.
8. שלומית כהן, "אחרי שלבשתי פיגימה", שוקן לילדים, 1982, עמ' 33.
9. חגיית בניזימין, "למה לאמא מותר?", כתר, 1979.
10. נילי צוקר, "בלי שום סבה מיוחדת", ספרית פועלים, 1981, עמ' 31.

5. יהודה אטלס; "והילד הזה הוא אני", הוצ' כתר, 1977 (אין מספרי עמודים).
6. יונתן גפן, "הדרקון הלא נכון", דביר, 1986, עמ' 16.

כ"שאמא אומרת סליחה או טעיתי אחר שהיא צועקת".

לסליחה יש קשר לפעולת הפיוס שגם היא קשה מאוד על ילדים, לאחר ריב ורגוז, כשכל אחד בטוח שהוא הצודק — על פי ראות עיניו והאספקט האגוצנטרי שלו — ולא רוצה להיות זה "שמתחנף", כי גם בזה יש מעין הודאה "בצידקת הזולת. ויפה שירה של פניה¹¹ המודגיש זאת "מי אשם?".

שירה של לאה גולדברג¹² "ברגז" מספר על הקשי של תרצה להתפייס עם מרים. גם מרים ילן שטקליס² (עמ' 28, 42) מדברת על פיוס ומי שאיננו מוכן להתפייס הוא טפשוני. "רק טפשוני תמיד כועס — נתפיס, נתפיס..." עוד שיר באותו ספר עוסק בנושא הזה: "רגז רגז צא לך / אין אני רוצה כך... גם אנחנו נתפיס — נתפיס...". אותו סיוס בדיוק.

גם בשיר עכשווי של שלומית כהן⁸ (עמ' 14) "התפייסות" מתקשה הילד להתפייס עם ידירו יונתן.

שלא כמו בשירים של דור קודם הילד איננו מסרב להתפייס, להיפך, הוא משתוקק להשלים עם יונתן, אלא שאיננו יודע איך. דבר דומה קורה בשירה "שותפים" (שם עמ' 13).

לעומת השירים הנ"ל אצל אברהם ברוידס¹³ אין בעיה להתפייס, אולי משום ששיריו שייכים לדור של משוררים שידעו בדיוק מה צריך הילד לעשות וכיצד אלפו לנהוג על פי דרישות המבוגרים כמובן.

"מה הנך נועף, כועס? / בוא אלי ונתפיס: //

נבקש סליחה בקול: / עת לשכוח, עת למחול. //

אל ברגז, אל בריב / נכפר איש לאחיו // חברים כתמול-שלשום — יד נושיטה לשלום!"

כל כך פשוט, אך אין זו אמת של ילד. כדי לעודד ילד לבקש סליחה דרושות אמפתיה והבנה, לראות את השפלתו באותו מעמד ולהעלות את דימויו העצמי.

13. ברוידס אברהם, "כתוך חגיגה של שירים", ערך מנחם רגב, הוצ' עם עובד, 1978, עמ' 47.

11. פניה: "שיר ידעתי", הקיבוץ המאוחד, תשי"ד, עמ' 17.

12. לאה גולדברג, "מה עושות האילות", ספרית פועלים, 1978, עמ' 79.

מרים ולן-שטקליס ויהונתן גפן —

בשירי תפילה ובקשה *

מאת טובה וייס

בחרתי לעסוק במפורט בהשוואה בין השירים "תפילה" ו"מכתב" לשיר "ענת" אומרת לאלוהים בערב" שכן יש בכוחה, לדעתי, להאיר מספר נקודות מרכזיות בעניין הדומה והשונה מבחינה תמטית ופואטית בין שירת הילדים של מרים ולן לזו של יהונתן גפן.

דומה, כי שני המשוררים, כל אחד בזמנו ועפ"י דרכו, מצליחים לחדור לעולמו המורכב של הילד, לדלות מתוכו מצבים ריגושיים עדינים ולנסח אותם באופן פיוטי-לירי מיוחד.

רוב שירי מרים ולן ויהונתן גפן לילדים² הם שירים ליריים המבטאים תחושה אישית של הדובר הילד במגעו עם הסובב אותו. שלושת השירים הנידונים כאן הם שירים ליריים-וידויים בהם הדובר-הילד חושף מרגשותיו תחושותיו ומחשבותיו. שלושת השירים שייכים לתת-ז'אנר: שירי תפילה, בשלושתם פונים הדוברים לאלוקים³ בבקשה לעזרה במילוי משאלת-לב. הפניה נעשית מתוך בטחון אנושי-קיומי, אשר ביסודו האמונה כי המשאלות סופן להתגשם והמצוקות סופן להיעלם. בשלושת השירים פניה אישית, מעין "תפילה אישית".

1. הכותרת והמבנה

הכותרות "תפילה" ו"מכתב" מסמנות את סוג השירים והמבנה המתבקש⁴. בשני השירים קיימת חלוקה ברורה לבתים אסימטריים.

1. ראה מדור משוט בעולם עמוד 62.
2. מאמר זה הוא חלק מעבודה סמינריונית שכתבתי במסגרת סמינריון M.A. לספרות ילדים שניתן ע"י ד"ר מירי ברום באוניברסיטה העברית. בעבודה עסקתי בהשוואה בין שירי מרים ולן לשירי גפן.
3. על בעיית כתיבת שירה לירית לילדים ע"י משורר מבוגר ראה: מירי ברוך: "השיר הילרי לילדים — אפיונים ספרותיים ומטרות היגוכיות" וכן: לאה חובב: יסודות בשירת ילדים.
4. בשאלת הפניה לאלוקים בשירי מרים ולן עוסקת מאירה כרמי-לניאדו במאמרה: "מרים ולן-שטקליס — הערגה האקזיסטנציאלית כמצוקת קיום". במאמר: "הפניה לאלוהים בספרות העברית הצעירה" עורך אלי שביד ריון נרחב ומעניין בשאלת משמעות הפניה לאלוקים ע"י משוררים ומספרים עבריים הילוניים.

— השיר "תפילה" מנוסח ובנוי כתפילה:
 בית א' — פתיחת התפילה בפניה לאלוקים והצגת הדובר: "אני דני".
 בית ב' — הצגת הבקשה: "עשני בן-חיל". למבנה הבקשה ולאופן ניסוחה יש אופי של תפילה מסורתית.
 בית ג' — הצדקת הבקשה ומטרתה — בניית אווירון להעלאת יהודים ארצה.
 בית ד' — סיום. פניה נוספת לאלוקים, תחינה נוספת, הצגת הדובר פעם שניה וחתימה: "בבקשה אל תשכח".

— השיר "מכתב" מנוסח ובנוי כמכתב:
 בית א' — פתיחת המכתב בפניה לאלוקים. ציון "כתבתו": "בגן-עדן בשמים". פתיחה רשמית נוספת: "שלום ה'". הרוברת מספרת על החתלתולים וחותמת בית זה במילים: "אני אכתוב לך ואספר".
 בית ב' — הצגת הענין המרכזי ב"מכתב" — הפגישה בגידם ונסיון הרוברת להבין את משמעות מצבו.
 בית ג' — הרוברת ממחישה את משמעות מצבו של הגידם גם ע"י הפניית תשומת הלב אל הבת: "ואיך ירים את הילדה ואין לו זרוע בכותונת? ומציגה את בקשתה: "בבקשה, עשה לו זרוע חדשה".
 בית ד' — הרוברת מבטיחה מעין "תשלום" במידה ובקשתה תתמלא.
 בית ה' — הרגשה נוספת של הבקשה.
 בית ו' — סיום המכתב. סגירת המסגרת הפנימית — הזכרת החתלתולים, הרוברת מודה מראש, שואלת: "מה שלומך?" וחותמת בשמה: "הרסה".

סוג כותרת השיר "ענת אומרת" ומבנהו שונים מאלו שבשירים הנ"ל. מבנה השירים של מרים ילן אופייני לשירתה כפי שמבנה שירו של גפן אופייני לשירתו. הכותרת: "ענת אומרת לאלוהים בערב" היא כותרת סמנטית-אינטגרלית המהווה חלק בלתי נפרד ממבנה השיר עצמו — בלעדיה השיר אינו שלם. סוג כותרת זה מתאים לתוכן, לסגנון ולמבנה השיר. השיר כולו הוא דיבור אחד מתמשך של ארבעה משפטים שאין ביניהם כמעט הפסק. לרוברת "אין פנאי" להפריד את הכותרת מהשיר — מהאמירה. גם לפניה מסודרת אין לה פנאי, בוודאי לא בדומה לזו שבשיר "מכתב". הצגת הרוברת: ענת, הנמען: אלוהים והסיטואציה: "ענת אומרת לאלוהים בערב", כולם נמצאים בכותרת. הטור האחרון בשיר מהווה מעין חתימה: "תודה רבז לך ממני ימכל המשפחה".

2. סוגי הבקשות ואופן עיצובם הפואטי בשירים

הציר המרכזי סביבו נבנה כל שיר הוא הבקשה או הבקשות אותן מפנה הדובר לאלוקים. ההבדל המהותי בסוג הבקשות מלמד על השינויים שחלו במציאות החוץ-ספרותית ובנורמות הערכיות הנהוגות בתחום החברה והמוסר בזמנים השונים בהם נכתבו השירים. לרוגמה, בשיר "תפילה" דני מבקש בקשה המעידה על

מודעות לאומית ברורה, הוא רוצה לסייע בהבאת יהודים ארצה. לעומתו, בשנות ה-70, מבקשת ענת בשירו של גפן, בקשה יותר פרטית-אישית: "תעשה שאני אדע בעל-פה את כל השעות".

אופן עיצוב הבקשות ושילובם בקונטקסט השירי מסייע בעיצוב דמות-דובר אמינה (יש התאמה בין תוכן השיר למרחב הבנה וידיעה של ילד), וכן מעיד על הנורמות הספרותיות-פואטיות הנהוגות בדורה של מרים ילן (שנות ה-40 ואילך) לעומת אלו בדורו של יהונתן גפן (שנות ה-70 "השירה המודרנית"). אוסיף כאן, כי שני השירים של מרים ילן והשיר של יהונתן גפן הם היחידים בכלל יצירתם לילדים, אשר בהם פונה הדובר לאלוקים ולכן הם מהווים מדגם אחר מוגדר, אשר באמצעותו ניתן להאיר נקודות מרכזיות בהשוואת שירת שניהם.

גא. "תפילה"

השיר "תפילה" נכתב ופורסם (ב"דבר לילדים" 19.12.40) בזמן ששערי המדינה היו נעולים בפני אוניות עמוסות פליטי-שואה פגועים וכואבים. בשיר, דני מבטא את רצונו לסייע בהבאת יהודים לארץ, לשם כך הוא מבקש מאלוקים שיהפכו "בין-ליל לגיבור-חיל" על מנת שיוכל לבנות אוירון ענק (170,000 טון) בעל מערכת הגנה עצמית (תותח בכל צד) שיביא את שארית הפליטה מאדמת אירופה החרוכה (גרמניה, פולניה, רומניה וצרפת) וגם מאפריקה ואמריקה.

את השיר "תפילה" תרגמה מרים ילן ב-1950 ליידיש⁵. היא הוסיפה גוון אמוציונאלי וכללה גם את "העיירה של סבתא שם היתה שחיטה" כמקום נוסף ממנו צריך להביא את היהודים הנותרים.

דמותו של דני — צבר בן-הארץ, ורצונו העז לעזור באופן אקטיבי, בגבורה ובתושיה בסיוע ליהודים, מייצגים את מיטב ערכי הלאומיות הציונית כפי שהיתה רווחת אז בארץ. דני מבקש להיות כמתתיהו וכיהודה — דמויות נערצות אלה, המגוייסות מתחום ההיסטוריה היהודית, משמשות כמקור להזדהות ומוסיפות לשיר גופך של הרואות⁶. בשילוב הדמויות כאלוהיה מעשירה⁷, באה לביטוי גם גישתה של מרים ילן הרואה בטקסט הספרותי אמצעי להרחבת תחום הירע של הילד.

היסוד והערך הלאומי מיוצג ובא לביטוי גם בשיר "האניה" ובסיפור "בשערי הארץ" דני הגיינגי" מצליח, לאחר עלילה דמיונית מפותלת, אשר במהלכה הוא נוסע עם הנציב העליון לאנגליה ושם מציל את המלך והמלכה מהארמון הבווער, לקבל אישור לפתוח את שערי הארץ בפני היהודים. הוא זוכה גם בהכרה חברתית

5. השוואה מפורטת בין שני הנוסחים עורכת שרה אלקין במאמרה: "התפילה".

6. הרגשת ההרואיות של הצברים בבנין הארץ היתה אחר מהמאפיינים היותר מרכזיים ורווחים בסיפורת ובשירה מ"דור המרינה" (דור תש"ח בספרות העברית).

7. כוונת המושג ("ב"לכל שיר יש שם") — כשיש אפשרות להבין את הטקסט גם ללא הכרת האלוהיה.

8. כנראה דמות הילך מהשיר המוכר: "גיינגי".

וכבוד: "...ואף אחד לא אמר גינגי, להיפך. וכל אחד אמר אין כמוך, איחון... ומאה האלף גם הם שרו "התקוה".

דני, גיבור השירים "תפילה", "אניה" והסיפור "בשערי הארץ", מוצא פתרונות מעשיים ביותר למשאלותיו ב...תחום עולם הדמיון — שם הכל אפשרי. ההיזקקות שלו לפתרונות דמיוניים מעידה על גילו הצעיר ומעצבת את דמותו בטקסט באמינות. מרים ילק-שטקליס במאמרה "על ספרות לילד" כותבת: "ילד קטן הוא ילד הרואה את עצמו ואת העולם בעיני דמיונו... לכן הדרך אל לבו ואל האינטלקט שלו היא דרך דמיונו".

ב2. "מכתב"

את בקשתו של דני ב"תפילה" אפשר להגדיר כבקשה "פרטית-לאומית" ואת בקשתה של הדסה ב"מכתב" אפשר להגדיר כבקשה "פרטית-אנושית". הילדה הקטנה, המומה ונרגשת ממפגש ראשון במציאות חריגה ומעוותת: "אתמול היה אצלנו איש בלי זרוע", כותבת מכתב המופנה לאלוקים ומבקשת: "בבקשה, עשה לו זרוע חדשה".

סיפור הפגישה בגידם ובקשת הזרוע החדשה בשיר, נתונים בתוך "מסגרת" הממלאת בעת ובעונה אחת שני תפקידים. הדסה מספרת, בראשית המכתב, על החתולה שהמליטה חמישה חתלתולים — סיטואציה נלכבת ("עגלגלים ורודים וחמודים"), ואופטימית — החיים בראשיתם. בסופו של המכתב חוזרת הדסה אל החתלתולים החדשים ומספרת: "כבר ישנים החתולים". פתיחת המכתב בדרך נינוחה כזו, שאין בה אפילו רמז לתוכן המרכזי, רוחה, מאפקת וממתנת את הפאתוס החריף שיתעורר בבת אחת ובעוצמה רבה עם הדיווח על פגישה בגידם. סיום המכתב בדיווח על החתולים הישנים ממסגר את סיפור הגידם וכך ממתן ומפחית מהפאתוס הנלווה אליו.

באותה מידה בה מסגרת הדיווח על החתלתולים ממתנת את הפאתוס הקשור בגידם, כך היא גורמת להעצמתו, שהרי ההקבלה בין שתי הסיטואציות להן נחשפת הדוברת: מצד אחד המלטה — התחדשות החיים ומצד שני ומנוגד הפגישה בגידם, מרגישה ביתר חדות את מצבו הפתטי-טרגי, וכמו שאנו יודעים חסרת-קנה לעולם. גם הבחירה לעצב את הבקשה במבנה של מכתב ממלאת שתי פונקציות. הרוברת-הילדה מבחינה במצבו העגום של הגידם (ובתו) ומאמינה, בהתאם לגילה הצעיר, כי יש אפשרות לתקן את המצב. במכתב הבקשה שלה קיימים כל הסממנים האופייניים: יש מוען, נמען, כתובת ובקשה. המכתב, שמעצם מהותו מחייב מענה, מייצג ומבטא את נקודת התצפית של הדסה — היא מצפה למענה.

9. בבית הראשון בשיר הדסה מתלוננת — אוסרים עליה לגעת בחתלתולים. מצוקה זו מובילה אותה לשאול: "והגדולים? להם מותר הכל? ואיש אינו אוסר?", התפיסה הילדותית כאילו עולם המבוגרים הוא עולם ללא איסורים והגבלות יוצרת אנלוגיה עם מצבו העגום של הגידם כאדם מבוגר שאינו ארן לגורלו — עור רך להעצמת הפאתוס.

יחד עם זאת, בגלל הפער בין האמונה הילדותית־נאיבית של הילדה לבין המציא
הריאלית (מצב הגידם — חסר תקנה), מוסיף עיצוב הדברים, דווקא במבנה
מכתב, על האירוניה הטרגית החריפה והפאתוס הנוצר שהרי מכתבה של הז
ישאר ללא מענה, בקשתה, בולט השימוש באמצעים היוצרים ס
ריגושי־אמוציונאלי מועצם.

1. פניה ישירה ובלתי אמצעית: "אני אכתוב לך ואספר", "אתה, אתה הבטח לי...", "תודה
לך".

2. כתיבה בזמן הווה — מגבירה את פאתוס הדברים הנאמרים.

3. מערכת שאלות רטוריות הפותחות שלושתן באנפורה "ואיך", בונות ביחד מני
קינתי: "ואיך יוכל לשחול? ואיך יוכל לנטוע? ואיך הכל?" — ככל שהביטוי מתקצר, מתרדד
המשמעות המחרידה של המצב. הפאתוס מתעצם גם בגלל שאין, וכנראה לא יהי
לשאלות אלו מענה שיניח את הרעת. מבנה דומה קיים גם בבית הרביעי בשיר,
מפרט הדסה רשימה ארוכה של מעשים מהם היא תהיה מוכנה להימנע במי
ובקשתה תתמלא: "ולא ארוץ בערב אל הרפת ולא אגע בכלל בשום דבר — בשום דבר".

4. האמירה: "זה לא נכון, וזה אסור שאיש יהיה בלי זרוע" אוצרת בתוכה פאתוס רב ע
החזרה הנעשית ע"י הארת המצב דרך נקודת המבט של ילדה צעיר
המשתמשת בהקשר המוזעזע כאן במונחים "מותר ואסור".

5. בבית השלישי מגיעה הדוברת לשיא הפתטי בשיר כשהיא מזדהה עם בתו
הגידם ובדרך כזאת מצליחה להבין את מצבה. היא שואלת: "ואיך ירים את הילדה וא
זרוע בכותונת?".

6. האנפורות, החזרות, סמני הפיסוק הרבים, המיקצב הנוצר משינויים
הטורים וגם פירוט ההבטחות הרבות בבית הרביעי מעידים על המצב הריגש
נתונה הדוברת, ואין בכך פלא.

ג. "ענת אומרת לאלוהים בערב"

בקריאה ראשונה נראה כי עיקר השיר הוא רשימה ארוכה של בקשות איש
לטובת הדוברת, ענת, ולרווחת הסובבים אותה. רוב הבקשות נאמרות בלשון צ
ומתקבל הרושם כאילו הדוברת היא ילדה בעלת אופי תובעני היודעת לדרוש בני
ובנחרצות. אך, למעשה בקריאה שניה ניתן להבחין כי בצד בקשות המעידות על
רכושני כמו: "תעשה שדודה רות תקנה לי את כל מה שיש לנמרוד", או על יצר תחרו
"תעשה שאני אדע בעל־פה את כל השעות" מבקשת ענת: "תעשה שלא יהיה לי עצוב כל כך".
זה ורמזים נוספים¹⁰ מאותתים כי המצב האמיתי בו נמצאת הדוברת הוא מצב־
נוגה־עצוב. מסכת הבקשות הנמרצת־לכאורה משמשת, בסופו של דבר, רק כמס
הבא להסתיר מצב זה. פתאום מתגלה קינאה מעיקה: הדסה מבקשת שיהיה לה
מה שיש לנמרוד, הדסה מבקשת בתחינה: "ואם לא אכפת לך, ויש לך עוד טיפ טיפה זמ

10. בטור הפותח: "תעשה שלסוטה יעל לא יהיו דמעות" — יש כנראה רמז עקיף לדמעותיה העצובות של ע

כבה בבקשה את האור הקטן...". שאר הבקשות מעידות על יכולת הבחנה רגישה, אולי קצת יותר מדי בהתחשב בעובדה שהדוברת צעירה מאוד, המסייעת באיתור צרכי הזולת: "תעשה שגורית תצויר בערב", "תעשה שליונתן יהיו שירים" ובמיוחד הבקשה: "תעשה שהאיש עם הקרחת והמעיל הכחול יגיד דברים", אותה דמות מוזרה ולא מובנת מהשיר: "האיש שלא יודע מה אומרים". דמות זו משמשת כאן מעין 'אלוזיה אינטרטקסטואלית' הגוררת עימה לשיר הנרון אורה סנטימנטלית-מעורפלת וכך מעבה את האוירה הנוצרת בשיר.

השיר בנוי כחד-שיח אינטימי (הבחירה במלה: ענת אומרת לאלוהים, והזמן: בערב) בעל גוון לירי-אמוציונאלי מאופק. למבנה התחבירי בשיר יש תפקיד בעיצוב האוירה הריגשית-נרגשת בה נמצאת הדוברת. יותר ממחצית השיר בנויה מטורים, אשר בראשם האנפורה: "תעשה ש", היוצרים ביחד משפט אחד מורכב. סוג משפט זה מכונה גם: "משפט היפוטאקטי" — משפט משועבד שאבריו השונים תלויים זה בזה תלות של תחביר ושל תוכן. משפט זה מעצב לפעמים, עפ"י ההגדרה במילון מונחי הסיפורת, "מצב מתוח של התודעה האנושית הנרגשת, שהיא בלתי סדורה וזורמת לכיוונים שונים". הבקשות, הדרישות של ענת בשיר, רודפות זו אחר זו ללא הפסק נשימה. הקצב הולך ומתגבר עד שהדוברת שויתרה בתחילה על הצורך בחזרה על הכותרת "ענת אומרת לאלוהים בערב" עם כל בקשה, ומסתפקת בציווי החוזר: "תעשה ש" מוותרת גם עליו וממשיכה למנות: "שעידית ואורית ילמדו טוב —... ושהלילה לא יהיה כל כך רטוב ולח..." מבנה תחבירי זה יוצר ריתמוס ריגושי זורם.

אמירת הדברים באופן עקיף, המסווה הכבד של המבנה המיוחד המכסה-מגלה בעת ובעונה אחת, וההמנעות מסגנון כתיבה סנטימנטלי, גודש באמצעים אמוציונאליים מידי, אופייניים לשירת יהונתן גפן.

3. אופן הפניה ועריכת הבקשות בשירים

שני הבדלים הבולטים בין "תפילה" ו"מכתב" לבין "ענת אומרת לאלוהים בערב" הם מחד — הדרך בה פונים הדוברים-הילדים אל הנמען (לאלוקים) ומאידך — הסגנון בו הם "עורכים" את בקשותיהם.

השיר "תפילה" פותח בפניה נימוסית: "שלום עליך ה', אני דני" כך גם בשיר "מכתב": "לה' בגן-עדן בשמים, שלום ה'". בשיר "ענת אומרת" אין פניה נימוסית — ענת בוחרת להשתמש בלשון ציווי: "תעשה ש" (מבנה עתיד אשר בשפה מדוברת משמש בהוראה של ציווי).

גם סגנון עריכת הבקשות בשלושת השירים מצביע על הבדל דומה. בשירים "תפילה" ו"מכתב" הדוברים עורכים בקשתם בזהירות ראויה. ב"תפילה" דני מתרץ פנייתו לעזרה בהסבר: "אתה זוכר אותי בוודאי... ובבית האחרון: "הלא אתה כי"כ גדול, הלא אתה יכול הכל —" ומסיימת: "תודה רבה לך ומה שלומך?". כמוכן בשני השירים הדוברים מוכנים לוותר בתמורה למילוי בקשתם (עוד סימן להתנהגות מחונכת). ב"תפילה"

דני מוכן לוותר על עט נובע, כדורגל ואפילו אופניים וב"מכתב" הדסה מוכנה למעשה הקרבה נוגעים ללב כמו: "אם תעשה — הריני מבטיחה, שוב לא אקפוץ אף פעם בסנדלי א הבריכה... ולא ארוץ בערב לרפת..." וכו'.

ב"ענת אומרת לאלוהים בערב" הסגנון שונה. הדוברת יודעת להריץ רשימה ש חמש-עשרה בקשות בלשון ציוויו¹¹ ללא כל הבטחה מצדה לעשות מעשה בתמורה הבדלים אלה משקפים שינוי שחל ביחס לערך חינוכי בסיסי — התנהגות בנימוני נשינוי בנורמות ספרותיות מקובלות.

מרים ילן-שטקליס דגלה בשיטה הדידקטית שראתה בטקסטים הספרותיים אמצע מתאים להקניית ערכים, וכפי שהיא מנסחת זאת ב"על ספרות לילד": "יציר ספרותית-אמנותית לילד באה להקנות לו ידיעות ומושגי תרבות, לחנך את היל לקבלת עקרונות מוסריים כלליים ולאומיים... מקנה לו אוצרות נפשיים ושכליים... אך יהונתן גפן בשיריו, בהתאם לנורמות השירה המודרנית, מעצב מגמת אנטי-דידקטית¹². גישה זו מוצאת את ביטויה בתוכן בלשון ובסגנון השירים. ענת חופשיה להתבטא כפי רצונה — נוסח דבריה יוצר אפקט בלתי מזוייף, בדרך כל אמין.

11. רק פעם אחת במהלך השיר אומרת ענת: "ככה בבקשה את האור הקטן". יש להוסיף כאן כי הסגנון השירי, ללכני ינוני כבוד, אופייני לסגנון הדיבור והכתיבה היום.

12. ג. ברגסון במאמרו: "הערכים החינוכיים בשירה המודרנית לילדים" טוען: "גם שיר מודרני חייבים אנחנו לל לערכים חינוכיים". יחד עם זאת, אמרת המידה לפיה יש להעריך שירים הנכתבים בתקופתנו היא זאת: "איכב הדברים אינה נמרדת עוד כיופיים ובערכים הטמונים בהם, אלא ב"אמת" שלהם גם אם זו אינה יפה ואי מעודנת". מתוך מאמרה של מירי ברוך: "השיר הלירי לילדים — אפיונים ספרותיים ומטרות חינוכיות".

ביבליוגרפיה

1. יוסף אבן, מילון מונחי הסיפורת, אקדמון, י"ם, תש"מ.
2. שרה אלקין, "התפילה", ספרות ילדים ונוער, ספטמבר 1984.
3. ג. ברגסון, "הערכים החינוכיים בשירה המודרנית לילדים", ספרות ילדים ונוער, יוני 1983.
4. מירי ברוך ומאיה פרוכטמן, לכל שיר יש שם, ת"א, 1983.
5. מירי ברוך, "השיר הלירי לילדים — אפיונים ספרותיים ומטרות חינוכיות", ב: מחקרים בספרות ילדים, אוצר המורה, 1984.
6. לאה חובב, יסודות בשירת הילדים, כרטא, 1986.
7. מרים ילן-שטקליס, "על ספרות לילד", ב: לשון וחינוך — פרקים בחינוך לשוני וספרותי בגן-הילדים, עורכים: מרים לויןסון ומשה אביגל, אורים, ת"א, תש"ז, עמ' 220-229.
8. מאירה כרמילניארו, "מרים ילן-שטקליס — הערגה האקזיסטנציאלית כמצוקת קיום" ב: עיונים בספרות ילדים, חיפה, 1983, עמ' 33-52.
9. אלי שביד, "הפניה לאלוהים בספרות העברית הצעירה", מולד, יוני 1959.
10. מרים ילן-שטקליס, בחלומי, דביר, ת"א, 1963.
11. מרים ילן-שטקליס, יש לי סוד, דביר, ת"א, 1963.
12. יהונתן גפן, שירים שענת אוהבת במוחך, דביר, ת"א, 1969.

1988

1888

שנת ש"י עגנון, לרגל 100 שנה להולדתו

ביום י"ט בתמוז 4 ביולי התקיים במשכן נשיאי ישראל טקס להכרזת "שנת עגנון", בהתאם להחלטתה של ועדת השרים לטקסים.

במפגש זה השתתפו: יו"ר הכנסת, שופטים עליונים, נגיד בנק ישראל, מבקר המדינה, שגריר שוודיה בישראל, נציגים של משרדים ממשלתיים ועשרות נציגים של מוסדות תרבות, השכלה וחברה.

בהתכנסות נשאו דברים: נשיא מדינת ישראל, שר החינוך והתרבות וסגן ראש הממשלה, יו"ר אגודת הסופרים, מר גרשון שוקן ומר מרדכי איש-שולם. שנת עגנון הוכרזה ביוזמת בית-עגנון. הנחה את הטקס מר שץ, ראש מנהל ההסברה.

ביום זה, התקיים במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין, כנס שהוקדש לש"י עגנון — 100 שנה להולדתו.

הכנס אורגן ביוזמת המדור לספרות ילדים במשרד החינוך, קרן ספריות לילדי ישראל מיסודה של הגבי רחל ינאית בן-צבי ובית-עגנון.

בכנס, רבי-המשתתפים, נשאו דברים:

ד"ר לאה חובב — על ילדים ביצירתו של עגנון.

ד"ר מירי ברוך — על "תהילה" בשלוש קומות.

מר גרשון ברגסון — על עגנון בבית-הספר היסודי.

ד"ר אבינועם ברשאי — על "ביוגרפיה סמלית ביצירות עגנון".

הגבי אמונה ירון — סיפרה זכרונות מבית אבא.

הוקרן סרט דוקומנטרי על חיי עגנון.

המשתתפים הביעו תודתם ליוזמי הכנס, על ההרצאות המעניינות, על הענג האינטלקטואלי ועל החווייה שחוו בכנס זה.

אנו מביאים להלן מדבריהם של הנואמים.

דברי הנשיא בקבלת פנים במלאת 100 שנה להולדתו של ש"י עגנון

התחיה הלאומית היהודית היא גם תחיית תרבות ישראל בלשונה, וש"י עגנון הוא אחד הנציגים הבולטים והמופלאים של תחייה זו. הוא מסמל — יחד עם גדולי הספרות העברית האחרים במאה זו — את הקשר שבין מסורת יהודית ארוכה ומפוארת בגלות ישראל לבין המהפכה והמשבר ברציפות זו עם חידוש התרבות העברית במולדת. מבחינה זו עגנון מבטא את הדילמה המרכזית של חייו התרבותיים: האם ניתן לשמור על רציפות תרבותית למרות השבר הבלתי נמנע של המהפכה הציונית? דילמה זו איננה רק אידיאולוגית בכך שהציונות היתה בעצם שלילת הגולה היהודית, היא גם פסיכולוגית ומוסרית. האם מותר לנו, בשם אידיאלים ובשם מציאות, שאנו רואים אותם כהכרחיים, להשליך אחורה אלף שנה של תרבות יהודית בגולה?

רבים מאבות הציונות, אשר מרדו בהוויה היהודית — וביקשו לכרוא כאן בארץ-ישראל חברה חדשה ותרבות יהודית חדשה מבראשית — נוכחו באחרית ימיהם בטעותם והיכו על חטא. הם הבינו כי הם עקרו עצמם משורשיהם ולא הנחילו לדור הבא את נכסי הרוח והמורשת, פרי היצירה היהודית האדירה לדורותיה. הם הותירו את הדור הבא תלוש ומנותק ממעינות חכמת ישראל, ממסורת בית-אבא, מערכי אמונה יהודית: תפילה, בית-כנסת ובית-מדרש.

בסיפוריו הגדולים "אורח נטה ללון" ו"תמול שלשום" נתן עגנון ביטוי עמוק ואף טראגי לדילמה היהודית הזאת. הוא ראה בחושו הגאוני המופלא את שני צדדיה, ובתור אומן לא יכול היה אלא לתת להם מגע ציורי ורבי-עוצמה.

אך גם בסיפוריו הקצרים יותר, קלע עגנון אל לב לבה של מציאות יהודית זו. יש שנטה לביקורת חריפה מאוד של החלום והמעשה הציוניים, וזאת מתוך ראייה נוקבת של כל הפגמים והסתירות שבמציאות חדשה זו שבארץ ישראל, ויש שראה את המהלך הטראגי הבלתי נמנע של הגלות, שהיתה מובלת לחורבנה בכוח בלתי-נמנע. בכל אלה היה עגנון יהודי בכל נפשו. כל התרבות הדתית היהודית היתה משוקעת בו. כל ההיסטוריה היהודית הטבועה בחותם הטראגי של חורבן בית-המקדש ואובדן עצמאותנו הלאומית. היתה לו המציאות הנוכחת ביותר ומתוך עמדה יהודית זו בחן את נפש האומה בשעת בין השמשות, ועשה זאת באהבה.

עגנון ידע את נפש האדם בכלל, את סוד ההתרוצצות בין תקוותיו לאכזבותיו, את כוחה הגדול של האהבה לשבור את גורלו, את בדידותו ואת כאבו, ודמויותיו הופכות להיות דמויות אוניברסליות מכוחה של ידיעה זו ומכוח הכישרון הפסיכולוגי העצום שלו. זו היתה הסיבה שזכה להכרה בינלאומית כסופר וקיבל את פרס נובל לספרות.

אין זה מקרה שהנציג הבולט ביותר, אולי, של ספרותנו הלאומית בקרב ספרות העולם — הוא יהודי כל כך. אדם מאמין באמונה שלמה ומושרש במורשת היהודית. מורשת זו היא הכוח והעושר למעשה יצירה של ממש, והיא התנאי ההכרחי לקיומה של ספרות עברית שתהיה גם יהודית וגם אנושית כללית. כי מורשת זו היא, למרות אופיה המיוחד, בעלת השלכות אנושיות כלליות, גם אם לשונה יהודית ורוחה יהודית — היא מדברת אל כל אדם ואדם.

האומן היהודי בן זמננו יכול אפוא לדלות מהמורשת היהודית ומאוצר הרוח היהודי את האמיתות האנושיות הגדולות ביותר. דבר זה הוא לכבודה של היהדות, שכן ההכרה הבינלאומית שהוכר בה עגנון היא מנייה וביה הכרה בגדולתה של תרבות ישראל. ובכך נסגר המעגל. הסופר החי את שבר אומתו, הרואה את הפרובלמטיקה של המהפכה הציונית, אך רואה גם את בעית האדם כאדם ואת נפתולי לבו, מאחד באישיות אחת את הלאומי והאנושי-כללי, את הבעיות של רשות הרבים עם שאלות הקשורות לרשות היחיד, את החוץ והפנים, ומשמש, מבחינה זו, סמל ומופת לשילוב מיוחד זה שאף הוא מסימני ההיכר של תרבותנו הלאומית. דומני ששילוב כזה יכול להיות ערובה לחיותה של הספרות העברית גם בעתיד. יש בו פוטנציאל גדול מאוד של עושר רוחני והשראת יצירה, ומבחינה זו, ש"י עגנון ניצב כתמרור מאיר דרך, בדרכה הארוכה של הספרות העברית החל מתקופתה המקראית ועד לימינו.

ראוי הלקח החשוב הזה לכבודו של עגנון ולזכרו של עגנון.

מורי ורבותי, הרשו נא לי לסיים את דברי בנימה אישית. אני מוצא מקריות מופלאה בכך שאל המאורע הנכבד הזה, המציין מאה שנה להודלתו של ש"י עגנון, אני בא ישר ממעמד האזכרה לאבי מורי זצ"ל. הדבר מסמל את הקשר העמוק בין שני האישים הדגולים הללו.

בשנותיו האחרונות של אבא — היה עגנון ידיד נפש קרוב ביותר. היה זה מחזה של יום-יום, הזכור היטב לרבים מתושבי רחביה, לראות את שניהם מהלכים זה לצד זה בין הערביים, בין מנחה ומעריב, ומשיחים בדברי תורה. לשניהם היתה זו שעה יקרה של התעלות ונחת-רוח, והדבר ניכר בהליכתם ובשיחתם ובמאור-פניהם. חברותא של גאונים בתורה ובחכמה, ואיש מוקיר את רעהו ונפשו קשורה בנפשו.

ראוי אף להוסיף כי כשכתב אבא את התפילה לשלום המדינה עם קום מדינת ישראל — שלח את נוסח התפילה לעגנון כדי שיעיר את הערותיו. עגנון סמך את ידיו על הנוסח שכתב אבא, והציע לשנות רק מלה אחת (לצערי אינני יודע איזו מלה). אבא קיבל, ונוסח התפילה קיים ועומד מאז ועד עצם היום הזה.

ולבסוף: כאשר נישאנו, רעייתי אורה ואנכי, התגוררנו בארנונה בשכונת לבי
של ש"י עגנון. בחג הסוכות בא עגנון לבקר בסוכה שלנו כאורח הראשון בבית
דברי החכמה שלו במעמד מרגש זה חרוטים בזכרונו.
אני מקוה כי שנת המאה להולדתו של ש"י עגנון תהיה שנת תנופה גדול
להעמקת מורשתו הספרותית האדירה בכל בית ישראל, ובמיוחד בקרב הנוער.

דברי שר החינוך והתרבות וסגן ראש הממשלה

מר יצחק נבון

אדוני הנשיא, משפחת עגנון, מכובדי.
אינני מכיר עוד סופר כעגנון, שנכתבו עליו כ"כ הרבה מאמרים ומסות. לא אב
להוסיף עליהם. קטונתי מלהעריך יצירתו האדירה של סופר מיוחד זה. אומר כנ
הירהורים אישיים שלי.
המפגש הראשון שלי עם סיפוריו, ואנוכי עוד נער, היה מהמם. למזלי, קדם למפ
זה, מפגש אחר, עם ספר האגדה של ביאליק-רבניצקי שהכניסני לאותו עולם קס
של לשון חבמינו, והכשירני לטעום טעמו המיוחד של עגנון.
בצר זה גדלתי בבית שהתפילה היתה שגורה בפי בניו — והווי בית-הכנ
וספריו-קודש היה חלק מהויתנו. ולאחר כל אלו ולאחר קריאה ועיון בספרים עבר
מרוכים — עדיין עומד אני תוהה ונפעם למקרא גיב זה וצירוף-מילים זה, ועו
אסוציאציות מרגש, ועדיין לא הכל ידוע ולא הכל מובן, ומי יודע כמה וכמה סתומ
היו מתפרשות לי, אילו קראתי יותר מקורות מכל הרבדים של לשוננו בכל הדור
אם כך אני ובני דורי — מה טועמים בעגנון בני דור זה, שמרביתם אינו מצוי א
ראשונינו וקדמונינו לאורך הדורות? ואם, דרך משל, נכוננו דברי קורצויל "שע
ועינם" אינם אלא אייבשוץ ועמדין, כמה יגיעה חייב אדם להתייגע ולאיזה עומק ח
הוא לחדור בתולדותינו ובמחלוקות גדולינו, עד שיהא מסוגל להבין ולחוש עד ה
את כוונת הסופר.

אולי יוכל הוא להבין את הפשט ומעט מן הרמז, אבל לא את הדרש ובוודאי לא
הסוד. בני-דורנו מצויים יותר אצל העיתונים, השבועונים וכתבי-העת, שלש
רדודה וקמצנית ומשופעת בלעז קרתני.
ובתפקיד שהוטל עלי, מנסה אני להרחיב ידיעת הלשון של ילדינו והכרת רבו
השונים, ויכולת ההבעה שלהם, ועולם מושגייהם. תקופתנו, תקופת הר
והטלבוזיה, המהירות והחיפזון וההתרשמות המרפרפרת. לכל אצה הדרך, אך
ידועים לאן.

כאותם "בני-סעודה" שתיאר עגנון, שמושויטים ידיהם למטעמים ואינם נהנים מהם כחפזונם לעוד ועוד, והעולה על השלבים בסולם אינו יכול לשהות בשלב אחד זמן ממושך, שמא יישבר והריהו מטפס ועולה הלאה הלאה, אל האוויר.

רבותיי, לאחרונה הנהגתי את הכרת סידור התפילה בבתי-ה"ס הממלכתיים, ומגיעות אליי מחאות ותלונות שאני הופך אותם לדתיים, כביכול. וכשנגביר בשנה הבאה, בלי גדר, את לימוד התורה שבע"פ ומחשבת ישראל — ודאי תישמענה מחאות נוספות. ואנו נמשיך בכך, כי חרד אני שמא ינתק הפתיל המקשר בין הדורות.

זכיתי להכיר את רוב מנהיגי היישוב בארץ והיו ביניהם אפיקורסים לא מעטים, אך הם לא היו עמיי-הארץ, וגירסה דינקותא היתה שגורה בפיהם, השקפה-לחוד וידיעה לחוד.

ועוד רואים אנו בימינו כותבים ומחזאים הכותבים בפסילה לחוץ לארץ, ואינם חשים כי ככל שיהיהו קשורים יותר בטבורה של הווייתנו, כן יגדל העניין בהם בקרב אומות העולם. ועגנון יזכח, שאפשר להיות יהודי מאוד ואוניברסלי מאוד.

כבוד הנשיא, רבותיי. הרשיתי לעצמי להשמיע כמה הרהורים ליובל ה-100 של עגנון. אנשים בקיאים ממני ומוסמכים ממני לדבר יפרשו לעינינו בשנה זו את הגיגיהם שלהם על עגנון.

מצידנו, נעשה פעולות נחוצות כדי להחדיר בקרב תלמידינו אותם מסיפורי עגנון, שהם מסוגלים לקלוט, ולספר על האיש ועל מפעלו הספרותי — מחשבתי — לשוני, שאין שני לו.

אי אפשר לסיים הערות אלו, בלי להביע לאמונה ירון רגשי חיבה והוקרה עמוקים על שגאלה והביאה לדפוס הרבה מכתבי היד של עגנון. זוהי זכות נעלה שאין רבות כמותה. תעמוד על הברכה.

תודה

דברים בבית הנשיא במלאת 100 שנים

להולדת ש"י עגנון

מאת יעקב אורלנד

אדוני הנשיא, מר חיים הרצוג; אדוני סגן ראש-הממשלה ושר החינוך והתרבות, מו"ר יצחק נבון; אדוני עורך "הארץ", מר גרשום שוקן; אדוני, יו"ר בית עגנון, מר מרדכי איש-שלום; בני משפחת עגנון; גבירותי ורבותי.

בספר בראשית, פרק כ"ח, מתחילה פרשת "ויצא", ונאמר שם: "ויצא יעקב מבאן שבע וילך תרנה, ויפגע במקום וילן שם כי-בא השמש, ויקח מאבני המקום וישנו מראשותיו וישכב במקום ההוא...". ובהמשך הדברים סיפור חלומו על הסולם המוצב ארצה, ואלוהים אומר לו: "...הארץ אשר אתה שוכב עליה, לך אתנה ולזרעה..." רש"י מפרש במקום זה (בציינו דרוש קדום ממדרש תנחומא) כדלהלן: "...קיפף הקב"ה כל ארץ-ישראל תחתיו... רמז לו שתהא נוחה לכבש לבניו (כד' אמות, שזו מקומו של אדם)". כך במדרש-תנחומא. ואילו במדרש-רבה, המפרט יותר ודורש כן פסוק לעצמו, נאמר על קטע הפסוק "...ויקח מאבני המקום וישם מראשותיו... כדלהלן: "ר' יהודה אמר, י"ב אבנים נטל יעקב, שכך גזר הקב"ה, שהוא מעמיד י"ב שבטים. אברהם לא העמידן. יצחק לא העמידן. ואילו יעקב העמידן, שאמר: אנן מתאחות הן י"ב אבנים זו לזו, יודע אני שאני מעמיד י"ב שבטים..." ואידך זיל גמור. מורי ורבותי, סילחו לי אם הלאיתי אתכם במובאות ובזכרי-כתובים מעטים ממקרא ומן הדרושים שנדרשו בו. לא נהגתי כן, אלא משום הנמשל המתבקש מהמשל שהבאתי. סופרים רבים ובעלי שיעור-קומה נדיר קמו לה לפרוזה העברית החדשה ב־120 השנים האחרונות, למן ימי מנדלי ופרץ ושלום-עליכם וברקוביץ ושוטיינברג וברדיצ'בסקי וגנסין ושופמן והזו ובורלא ושמי וטביב... ולא אמנה בזה אנו כולם, אחד לאחד, אלא רק להטעימכם דרך צמיחתה של הסיפורת העברית למי-ימי-השכלה ועד לראשית ימי המדינה, שלא להזכיר כלל את אשר נתחדש ונתעצב ב־40 שנותיה, עד עצם ימינו אלה. כל מי שנקבתי בשמו וכל מי שלא נקבתי בשמו כולם כאחד, איש על מחנהו ואיש על דגלו, איש על תבניתו ואיש על מילוני-לשונו תיארו מחזי-מציאות ונחלות-מסורת בגלויות שונות ובזמנים שונים, ועגו כל אחי-מחנה את מעגל-קיומה של עדה מסויימת, או קהילה מן הקהילות, או עסקו במצבור מסויימי של פולקלורים עממיים, או בדמויות ויחודיות של האדם היהודי. כולם, ביחתי

ובהקלה (וביניהם מענקי-הרוח של ספרות ישראל), בנו היכל לתפארת, איש כל לבנתו ואיש על אבן-גזית שבו.

אחד ויחיד הוא ש"י עגנון, שעתה — במבט רטרוספקטיבי — רשאים אנו לומר על היקף יצירתו ועל מהות תכניה, על נקרות צוריה ועל צולות-תהומוטיקה, כאשר גם על עומס מסורות-לשונה ורובדי-מילוניה — שהם כאותה "אבן מאבני המקום, שכביכול קיפל בה שר-היצירה את מטען רוחה ולישלוש לשונותיה של כל היהדות כולה בדורות האחרונים, דתיום כחילוניים, משכילים כהדיוטות, גלויי-עינים כנסתרי-נפש. כולם כאחד. ואנא, סלחו לי, כדי שלא אגרע — לא אוסיף עוד. יבואו החכמים ויקומו הנבונים וירבו חקר בארכיון העצום הזה של רוח-היהדות שהתהלך בתוכנו על שתיים, במקומות הללו.

ברשותכם, אחתום דברי בשניים-שלושה זכרונות אישיים שאני נושא עמי מצלם-דמותו ותבנית-אופיו ואורח-דיבורו של מכובדנו ש"י עגנון, זכרונו לברכה, כפי שנשתמרו בלבי מימי שבתו בירושלים, משך קרוב ל־30 שנה, מתוך שזכותי להיות מעט מקורב לקירבתו, ונודמן לי להיות מפולש עמו, אם בשיחה של צקן-לחש, ואם במיפגש של גלויי-פנים.

פעם נודמנתי לסניף מערכת "הארץ", ברחוב "הסולל" בירושלים של שנות ה־30. ישבו שם העיתונאים מר גרשון סוויט ומר ישעיהו קלינוב, הסופר יצחק שנהר, ובעליו של העתון מר זלמן שוקן, שהיה עסוק בשיחה עם ר' ש"י עגנון, שביקש לפטור אותו מהתחייבות מסויימת שהובטחה על-ידו ליום ג'. "יום שלישי — העיר עגנון — נאמר בו רק פעמיים 'כי טוב', וכבר הם מנוצלים ל'ברית' שאני מסנדק בה בבוקר אצל ידידי ורעי מבית-הכרם, ול'הכנסת-כלה' שאני שושבין לה בו ביום בין הערביים. יום ג' אין עיתי פנויה אלא למצוות. מכובדי ומרי, ר' שלמה-זלמן ראה עד כמה עיתונך מפרסם דברי-הבל, כגון סיפוריו של אחד שמואל-יוסף עגנון, ואינו מפרסם מעשי-מצווה-של-אמת, כגון סנדקאות שלי ושושבינות שלי, שעליהן העולם עומד..."

פעם אחרת, אף היא בשנות ה־30, נודמנו לחנות — ספריו של הסופר, המו"ס, והעסקן הציוני ר' מיכל רבינוביץ, שהיתה ממוקמת במעלה רחוב בן-יהודה בירושלים, ונקראה בשם "הדרום". מדי יום חמישי לפני הצוהרים נהג גם עגנון לסור שמה, לשם שיחות הבאי וביטול-זמן של בדיחות-הדעת. היו שם הסופרים הצעירים ישראל זרחי ויהודה האזרחי ויהושע טן-פי, וכן גם הד"ר משה וייצמן והפרופ' שאול אדלר מן האוניברסיטה העברית. עדיין לא פורסמתי אז אפילו ספר שירים ראשון. אבל היה עמי פנקס עם שירבוטי שירים וטיוטות ראשונות משובשות בתיקונים. תוך כדי הרבי-שיח שנתלהט, נשר הפינקס מידי וצנח ארצה ליד מושבו של עגנון. מיהרתו להושיט ידי, אך עגנון הקדימני והרימו, והציץ בעמוד, או שניים, שנשר מתוכו, והחזיר לי. הודיתי לו על טירחתו שלא מצאתי עצמי ראוי לה, והוא השיב כהאי-לישנא: "אין בכך כלום. גם אני כותב שירים לא טובים, אבל אני מדיפס אותם

במקומות שונים. כיוון ששינינו "גויים" בקשור בשור, מאי נפקא מיניה מי הרים למו את המחברת?... לפחות קיימתי פסוק מן החומש, שאמר הקב"ה לרבקה אמנו זכרונה לברכה: "שני גויים בבטןך, ושני לאומים ממעיך יפרדו, ולאום מלאום יאמץ, ורב יעבוד צעיר". עד היום אני זוכר את צחוקו של מיכל רבינוביץ.

וסיפור שלישי ואחרון: בשנת תש"ז, משהופיע אחד מספרי-שירי, צירפתי לו בסופו ג' פואמות דרמטיות על ירושלים בימי המלך חזקיה, וצחצחתי לשונן בסיגנון הנביאים. לימים ביקש שכני ומרעי משולם טובכר ז"ל, פרשנו המהולל של עגנון באותה עת, למושכני חסד, וערך לי מסיבת-הפתעה בדירתנו המשותפת ברחוב "הסולל" דאז. כיוון שכך, זימן אליה כמה וכמה מסופרי ירושלים ועגנון בראשם. כטוב לב המסובים ביין, הפליג חברי נדיב-הלב מאותם ימים, חיים תורן, לשבחני באוזניו של האורח המכובד, וסיפר לו כיצד קראתי פעם, אותן ג' פואמות על ירושלים באוזני מורנו הפרוסור קלאוזנר, והלה פרץ בבכי מרוב התרגשות. השיב לו עגנון באותה ארשת מפורסמת שלו, חצייה מהללת וחצייה קוטלת, וכל-כולה טובלה בהומור דק וחכם, כהאי לישנא: "נו, מה תימנה? הפרופסור-דוקטור הנכבד מי כמוהו נודע רוב ימיו בבכיו שבוכה על חורבן בית שני, עתה שנתגלגלו לו הפואמות של אורלנד והוא יכול לבכות על חורבן ירושלים בשלישית — יחמיץ ולא יבכה?... אף-על-פי-כן שלף מכיסו כרך 'תמול-שלשום' שלו, שהופיע בסמוך, ורשם לו בכתב-החרטומים מה שרשם לי, ופתחו לעיני במקום שפתח והראה לי שורות אלו, שאני קוראן באוזניכם:

"...ברית כרותה לכל עיר שטובעת את חותמה על יושביה. כל עיר האלקים שמעולה מכל הערים, שלא זזה שכינה ממנה מעולם. ואם השכינה חבויה וכסויה, יש עיתים וזמנים שאפילו הפשוט שבישראל שזכה לדור בירושלים מרגיש בה, כל אחד ואחד לפי שיעור הרגשותיו, ולפי זכותו ולפי אור החסד שמאיר את נשמתו, ובזכות הייסורים שנתייסר בארץ ושקיבל באהבה ולא קרא תגר".

שורות אלו נתתי בראש ספרי "סימטת החבשים", שהופיע לפני כשנה, מכין 'אלף המגן תלוי עליו' וכמין 'נושא הצינח' שהולך לפניו עד עצם היום הזה.

תודה רבה לכם.

כנס מוקדש לעגנון במכללה ע"ש דוד ילון

ילדים ביצירתו של עגנון

מאת לאה חוֹבָב

פתיחה

ביצירות עגנון דמויות רבות של ילדים. שני קווים מאפיינים את העלאת דמויות הילדים ביצירותיו. הקו האחד: מתן ביטוי לזכרונות הילדות של הסופר. קו זה משתלב באחד המוטיבים המרכזיים ביצירת עגנון: העלאת העבר מתוך געגועים והתרפקות על ההרמוניה ששררה בבית היהודי, על הדמויות השלימות והאמונה התמימה בבורא "לפני שלושה ארבעה דורות".

הקו השני: העלאת ילדים המייצגים את נפש האמן בהווה, את ההתלבטויות שבנפשו, את חורבן הבית היהודי ואת הירידה הדתית שחלה בחברה היהודית בכלל. מה שלא העז הסופר לומר בדרך ישירה וגלויה, שם בפי ילדים קטנים המביעים בתמימותם דברים קשים מכבשונו של עולם. ילדים אלה הם פה וביטוי למספר עצמו, ובדבריהם שומעים אנו בקורת חדה ונוקבת.

ביטוי לזכרונות הילדות מצוי בסיפורים האוטוביוגרפיים המובהקים, ואילו ילדים המבטאים את נפש האמן בהווה, פזורים ביצירות רבות, ולא כאן המקום להקיף את כולם.

בשתי חטיבות מרכזיות מוצאים אנו סיפורים אוטוביוגרפיים. החטיבה הראשונה נכתבה בסוף שנות העשרים וראשית השלושים, וכונסה בספר "אלו ואלו"¹. הסיפורים המרכזיים הם "שני זוגות" (1926), "סיפור נאה של סידור תפילתי" (1931), "המטפחת" (1932) ו"ציפורי" (1936). סיפורים אלה, בהיות גיבוריהם ילדים, אף נכנסו לתוכנית הלימודים בבתי-הספר. ככל אחד מהם מעלה עגנון חווית ילדות מרכזית אחת.

החטיבה השנייה שבה עולים ימי ילדותו של הסופר היא בסיפור "הדום וכסא" בפרשה השלישית, שנתפרסם לראשונה בסוף שנות החמישים (1958), וכונס בספר "לפנים מן החומה"² אחר פטירת עגנון. אף כאן נשמרת דמות הילד כבראשונה, ועמו חברת הילדים בחדר, אולם דמיון ומציאות משמשים בו בערבוביה.

*

1. שיי עגנון, אלו ואלו, הוצאת שוקן, תשי"ך. כל המובאות שלהלן הן ממהדורה זו.
2. שיי עגנון, לפנים מן החומה, שוקן, חשליה.

הילדים המתוארים בסיפורי עגנון שונים זה מזה, אך עיצוב דמותם מעיד על הבנתו העמוקה של הסופר את נפש הילד. ניתן לחלקם לשלושה סוגים: (א) יש ילדים הנקראים בשמם, והסופר מעצב אותם כאישיות ייחודית; (ב) ילדים אחרים נזכרים בסיפוריו ללא שם וזהות אישית, והם חלק מחברת הילדים ב"חדר" ביחסם אל "האני", אל הילד המספר. ילדים אלה מייצגים את המאפיין כל ילד באשר הוא, ברגשותיו ובמעשיו, ואת הילד היהודי במיוחד; (ג) הילד התופס מקום מרכזי ביצירותיו של עגנון, והוא החוזר ועולה במרבית הסיפורים, הריהו הסופר בילדותו, הדמות האוטוביוגרפית הבוקעת מבעד לזכרונות הילדות. דמות זו היא דמות ילד קטן על כל האמת הפסיכולוגית האופיינית לגילה; אך לעיתים מובלעים בפיה דברים המשקפים ברמז את דעותיו של הסופר בבגרותו. אף דמויות הילדים הנזכרים בשמם, פעמים מבטאים הם את תפישות הילד, אך בד בבד הם משמשים פה לסופר ולעולמו הפנימי.

תפישת העולם של הילד

עיון בסיפורים האוטוביוגרפיים מצביע על הילד הגדל בבית שומר מצוות, וכל עולמו מעוגן במסורת דתית, שמירת שבת, תפילה בסידור ולימוד תורה. את ההבנה הפסיכולוגית של עגנון את נפש הילד נראה בכל תמונה וסיטואציה. הילד הקטן מתקשה לתפוש את המופשט. מושגים של זמן ומקום, מרחק ומרחב, חיים ומוות, אינם נתפשים אצלו כפשוטם. תפישת הזמן הקשה לילד, עולה בצורה הומוריסטית בסיפור סידור תפילתו. תפישתו זו משולבת באגוצנטריות של הילד הקטן:

בוא וראה, עדיין טעם לביבות של חנוכה בפי ובכר אני שומע שחובטים את הקן. כיצד שבאותו הדרך אתה מוצא סדר פורים חרוז בסידורי. רבוננו של עולם, כמה ימים, כמה שבועות, כמה פרשיות יש בתורה בין חנוכה לפורים, ובעל הסידור הלז הסמיך פורים לחנוכה.

...אבל אני איני מתרעם, שאני יודע שמאכתו שאוהב בעל הסידור את התינוקות, לא הזכיר חמישה עשר בשבט, שאין התינוקות פטורים מן החדר (אלו ואלו, עמי רלח).

הילד, שקיבל מתנה סידור מאביו השב מן היריד, מתבונן בו ומעלה אסוציאציות וחוויית. תפילת "על הניסים" הכוללת גם את חנוכה וגם את פורים ומודפסת בעמוד אחד, מצמצמת כביכול את הזמן שבין חגים אלה. כאן רואים אנו אף את יחסו השלילי של הילד לטורבשבט, כיוון שאינו חופשי ביום זה מן ה"חדר". בעל הסידור נוהג על פי התפילה האגוצנטרית של הילד, כביכול, גישה אגוצנטרית-תכליתית, הכל עשוי למען הילד, מצויה אף בקטע הבא:

כל מה שעשה בעל הסידור לא עשה אלא בשבילי. אף על פי כן יש בו דברים שאיני צריך להם, כגון סדר נטילת ידיים שחרית וברכת ציצית וקריאת שמע וקידוש לשבת, שאני יודע בעל-פה. או שבעל הסידור החליף אותי באחי הקטן, או שעשה את סידורי לפני שנה, שתי שנים, קורם שהיו הברכות שגורות בפי (שם, עמי רמב).

אף את "ברכות הנהנין" אין הילד הקטן מכין. ההבללה אינה נתפשת על ידו. הוא דן באופן קונקרטי בכל אובייקט לגופו, וטועם בכל מאכל טעם מיוחד, הראוי בעיניו לברכה מיוחדת. טשטוש וחוסר הבחנה, תמוהים בעיניו:

תמיה הייתי שברכה אחת כוללת מינים הרבה, והלוא אינו דומה טעם תפוחים לטעם אגסים, לטעם שזיפים, לטעם דובדבניות. וביותר לגבי פירות האדמה, שאין טעם תפוחי אדמה דומה לטעם תות היצר... כיוצא בהם מיני מזונות, שאין טעם עוגת דבש דומה לטעם עוגה העשויה בגבינה... ואילו בצלאל (הרבי בחדר, ל.ח.) מסתפק בברכה אחת לפירות העץ ובברכה אחת לפירות האדמה ובברכה אחת למיני מאפה. וביותר קשה הדבר לגבי ברכת שהכל שמברכין על המים כשם שמברכין על מין פטל (הדום וכסא, לפניו מן החומה, עמ' 191).

תפישת הלימוד

הזיקה ההדרית בין עולם הילד ובין תלמודו, שלובה ומפותלת עד לבלי הפרד. הילד הקטן מבין את המציאות הסובבת אותו על פי מה שלמד בתורה, ולהיפך: הוא מסביר את הכתובים ותופשם מתוך הכרתו את החיים שבסביבתו. כך הראה לנו ביאליק את שמואליק שב"ספיח" (פרקים ט-יד), וכך קוראים אנו בסיפור "הדום וכסא" אצל עגנון. אין מחיצה של זמן ומקום בין הכתוב בתורה ובנין לבין חיי הילד בהווה:

קשה מכלן, מהיכן מביאים את האתרוגים ואת הלולבים? אם מגן ערן, הרי כשגרש הקבי"ה את אדם וחוה מגן-ערן השכין שם על פתחו את הכרובים ונתן להם חרב המתהפכת ולה להט לאיים על הבריות מליכנס עוד לגן-ערן. על כרחנו מארץ-ישראל מביאים את האתרוגים ואת הלולבים. ואם מארץ-ישראל, משמע שהלך יהודי להביאם משם. והרי דבר זה קשה להלום, אדם שהיה בארץ-ישראל כלום טיפש הוא שיצא משם? (הדום וכסא, עמ' 190).

כאן בולטת אהבתו של הילד לארץ ישראל והשוואתה לגן-ערן. אף סדר הלימוד ותוכנית הלימודים עוברת תחת שבט בקורתו של עגנון, והכל מושם בפי הילד. הבעיה העומדת בפני המורים, אם לדלג על פרקי תנ"ך בעייתיים ואם ללמד הכל לפי הסדר, מתוארת בהומור ובביקורת מבעד לעיניו התמימות של הילד.

המלמד שמשון שור החל ללמד את ספר יחזקאל מן הפרק השני ואילך, מבלי להתייחס כלל לפרק א' העוסק ב"מעשה מרכבה", עניין שהוא קשה ביותר לתפישת הילד. כיוון ש"מים גנובים ימתקו", חוזר הילד בעצמו לקרוא בפרק הקשה בלי הסבר והדרכה, ובעל כורחו הוא מפרשו מתוך עולמו ומתוך קוצר דעתו, ופירושו התמים מעלה חיוך על שפתי הקורא:

אחרי שלמדתי שלושה פרקים ביחזקאל התחלתי תוהה, מה כתוב בפרק ראשון שדלג עליו שמשון. ישבתי וקריתי ותמהתי. נהר כבר ושמים שנפתחים ומראות אלקים.

תמוהים מהם גלות יויכין המלך וחשמל וחיות שמראיהן דמות אדם וכנפים להן ומרא
בגחלי אש בוערות.

ובהמשך מהרהר בפתחת השמים כליל תשעה־יבאב, בבקשות ובמשאלות
ברגע הפתיחה ומזדהה עם המלך יויכין השרוי בגלות קשה ומסיים:

מחמת צערו של יויכין המלך ומתוך רחמנות על החיות שברקיע שכעין הקרח הנ
נטוי על ראשיהן, היו עיני זולגות דמעות (הדום וכסא, עמ' 198).

וכאן בא תיאור מפורט של "הקרח הנורא" שבחורף של בוטשאטש, הקור המק
המוכר לילד הקטן, וכן תיאור הפשרת השלגים על מימי נהר הסטריפא הגור
במימיהם מטלטלים ובעלי חיים, ושוב הוא קורא מתוך הזדהות:

הרי רחמנות גדולה על החיות שברקיע שכעין הקרח הנורא נטוי על ראשיהן מלמעל

תמיהות נוספות בפרק זה, "החשמל" ו"נהר כבר":

אף נהר כבר כולו מוקשה. אם כבר היה, משמע שעכשו אינו, משמע שנתעלם, א
להיכן נתעלם?

כך ממחיש הסופר את תוצאות "הגישה הפרדוגית", המדלגת על הקשה ומפק
אותו לדמיונו קשוי תפישתו של הילד הרך.

הערצת האב והאם

הערצת הגדולים האופיינית לילד הקטן, ובמיוחד הערצת ההורים בגיל הרך, בול
בסיפור "המטפחת". כאן מתאר עגנון את שלמות הבית, את ההרמוניה בין
והאם, שאהבתם זה לזה גדולה אך מאופקת. האב נראה בעיני הילד כגדול וכ"
כל":

חכם גדול היה אבא, והיה יודע לכוון למה אנו מתאוים והיה מביא לנו. (אלו ואלו
רנט).

כמה גדול היה אבא באותו היום. יודע הייתי שאבא שלי גבוה מכל אבא, אף על
הייתי סבור שיש גבוה ממנו: זו נברשת של נחושת שבאמצע התקרה שבביתנו,
היום אף היא כאילו נתנמכה (שם, עמ' רט).

אהבת הילד לאביו מתבטאה במשאלה כמוסה הקיימת בנפש כל ילד: שאבא
ימות. משאלה זו מובלעת בפי הילד בסיפור "סידור תפילתי" בתיאור חג הפ

...ואבא מלובש קיטל לבן על בגדיו השחורים... כל אימת שאני רואה אותו לבוש ל
דומה הוא בעיני למלאך שאינו מת לעולם ועומד לפני הקב"ה ואומר לפני
ותושבחות (שם, עמ' רלט).

ההרמוניה ששררה בביתו של המספר בילדותו מתוארת בתמונות השבת בסיפור "המטפחת". האם מתעלה מאד בעיני הילד הקטן, ובתמימותו הוא קושרה למלאכי השרת:

באותה שעה נסתכלתי באמא עליה השלום... ועיניה הגדילו הרבה והן מאירות כלפי אבא שמהלך ומשורר "אשת חיל", וקשרי מטפחתה תלויים לה למטה מסנטרה ומרתתים קמעה קמעה, מפני שמלאכי השבת מנפנפים בכנפיהם ועושים רוח. תדע לך שכן, שהרי החלונות היו סגורים, ומהיכן היתה רוח באה, אלא רוח היתה יוצאת מכנפי המלאכים... (אלו ואלו, עמ' רסב).

סיפור "המטפחת", כסיפורים רבים של עגנון, יש לקרוא בשני רבדים: לילד הצעיר יובן הרובד העליון, הגלוי, המתאר ילד בחיק משפחתו; אך יופיו של הסיפור יתגלה אם נצרף לו את הרובד הפנימי, הסמוי והסמלי.³

הקנאה בחברת הילדים

עולם הילדים ב"חדר", שיחם ושיגם, דמיונותיהם ומעשיותיהם, מתוארים בהרחבה בסיפורים "ציפורי", "סידור תפילתי" ו"שני זוגות". בדברי אתמקד ברגש הקנאה המתואר שם, המאפיין את כלל הילדים באשר הם. בכל שלושת הסיפורים חוזר עגנון ומתאר סיטואציה מקבילה: בכל פעם כאשר מצוי בידי הגיבור "אוצר" מיוחד, באה לידי ביטוי קנאת הילדים בו. במיוחד, כאשר הילד אינו משתף ברכושו את חבריו, דוחה אותם למחר או לאחר התפילה, ומרגיש בכך את רגש עליונותו עליהם, פורץ רגש הקנאה ומקומם נגדו את הילדים, המקנטרים בו ומציקים לו בדבריהם ובמעשיהם. כך בסיפור "ציפורי":

...ואספר להם על הציפור ועל הכלוב... ויאמרו: נבוא אל ביתך ונראה את הציפור ונחליק את כנפיה. ואומר: אם חפצים אתם לראות את ציפורי בואו נא אלי מחר, אך היום אל תבואו כי ישנה היא ואתם תעירו אותה בבואכם... ויקנאו בו הנערים על אודות הציפור אשר לי... (אלו ואלו, עמ' רלא).

וכך בסיפור "סידור תפילתי":

אמרתי לחברי: אם אתם רוצים לראות את המתנה, המתינו לי עד לאחר התפילה ואראה לכם. אמרו חברי: מתבייש הוא במתנתו, לפיכך הוא אומר כן (אלו ואלו, עמ' רמד).

ואף בסיפור "שני זוגות":

הוצאתי את תפילי וראו שהן ישנות. עקמו פיהם... מיד התחילו מקנטרין בי ואומרים, תפילין אלו של המתים שהחיה יחוקאל הן, מיכל כח שאול היתה מנחת אותן... (אלו ואלו, עמ' רמח).

3. מפרשים רבים הרחיבו את הריכוז על הסמלים ב"המטפחת", וראו באם את האומה בהערצתה את האב — הקב"ה, שנתן לה את "המטפחת" — התורה והמצוות ובתוכן השבת. הילד הוא בן עם ישראל המשתרל להביא את המשיח ולקרב את הגאולה, דווקא ביום הברי-מצווה שבו קיבל על תורה ומצוות. ולא כאן המקום להאריך.

בכל הסיטואציות הללו שולח עגנון אצבע מאשימה כלפי הגיבור עצמו. על קנאה מסוג אחר מספר עגנון בסיפור "הדום וכסא". אף כאן יש לגיבור חפץ מיוחד שאין לשאר הילדים, אולם נוצרת תחרות בין הילדים על שיתופם וקרבתם לאובייקט, בלי טענות כלפי בעליו:

מגעלים של לבא עשה לי זקני, מגעלים שכאלו לא היו לשום ילד. ראו חברי את המגעלים והיו תמהים, שאם אדם מסתכל בהם מיד דמות דיוקנו עולה מהם כמו מתוך המראָה. בחן כל אחד ואחד את פרצופו בתוך מגעלי, וכל אחד היה משתבח שבבואה שלו נראית יותר משל חבריו. קפץ אחד והתחיל מצחצח את מגעלי ברוק שבפיו, שיהו מגעלי מבהיקים יותר ויראה את עצמו יותר. ראה חבריו ועשה כמותו, ראו שאר החברים וקפצו ובאו והושיבו אותי באמצע... מי שזכה לתפוס לו מקום קרוב העלה עליו קנאת חבריו שלא זכו כמותו להיות קרובים למגעלי. לא בי נתקנאו שמגעלי יפוס כל כך, כמו נתקנאו, כמי שזכה לצחצח את מגעלי יותר מהם. בואי וראי תוקפה של קנאה, שאפילו ברוקו של חברו אדם מתקנא (הדום וכסא, עמ' 192).

המשפט האחרון מושם בפי הדובר הבוגר, המגיע להכללה חברתית וביקורת.

אי השוויון בעולם: "לחם ולחם"

ביקורת קשה מותח הסופר על אי השוויון שבעולם מבחינה סוציאלית, ואף כאן מושמים הדברים בפי הילד הקטן והתמים. בסיפור "הדום וכסא" מובא זכרון ילדות קדום, בו הילד מפנה את ביקורתו כלפי זקנו המפלה בין נכדיו ומבכר אותו על פני בן־דודו משה, אף על פי ש"משה יתום היה מאמו":

הביט אלי זקני ואמר: רעב אתה. ציווה להביא חלה של שבת. פרס פרוסה גדולה וציווה את משה בן־דודי להביא מיץ פטל. משה יתום מאמו היה... ישבתי ואכלתי את פרוסת החלה החמה שהיתה שרויה במיץ המתוק והטוב. נטל לו משה לחם חול ואכל. לחמו לחם חול היה ולא שרוי במיץ פטל. נתכווצו עיני ועלו בחן דמעות וגעיתי בבכיה... מה גרם לי שבכיתי?... סבור הייתי שהעולם עשוי ופה והכל שווים לטובה, פתאם ראיתי שבשעה שאני אוכל חלה חמה של שבת שְרוּיָה במיץ פטל, קרובי אוכל פת חרבה של חול...

בכיה זו — בכיה ראשונה שלי על מעשי העולם (הדום וכסא, עמ' 207).

מכאן, שכבר בילדות ניכרה בו רגישות על אי־השוויון החברתי. אך ההדרגה המשתמעת בביטוי "בכיה ראשונה", באה לרמוז לקורא שהדובר ראה בחייו עוד כהנה וכהנה אפלויות חברתיות.

בעית הצדק העולמי

התרסה כלפי מעלה עקב אי־הבנת דרכי הכורא, שם עגנון בפי ילד בעל אישיות ייחודית המופיע בשמו המלא, רפאל ב"ח, בנו של דניאל ב"ח, הוא "התינוק" החולה

ב"אורח נטה ללון". באמצעות דמותו של הילד התמים אומר עגנון את מה שהוא אינו מעז לומר בגלוי. כאן עולה גם הבעיה הערבית בארץ-ישראל בצורה חריפה וישירה:

לחש לי התינוק ואמר: יודע אתה שהרגו את הדוד? ערבי אחד הרג אותנו. למה הרג אותנו? הלוואי דוד טוב הוא.

ובהמשך:

שתק התינוק שעה קלה וחזר ושאל, למה לא מת הערבי, הלא הערבי אינו אדם טוב, הרי הוא הרג את הדוד (אורח נטה ללון, עמ' 146).

שאלת "צדיק ורע לו", שאלה שרבים מאתנו שואלים בליבם לא אחת, נשמעת מפי הילד בתמימות, ולא כהטחה ישירה כלפי מעלה. עם זאת, ההטחה כלפי בורא העולם ומנהיגו כן משתמעת, ולקורא ברור שאלה הן מחשבותיו של הסופר, והילד משמש לו לפה.

ילדים קטנים מתקשים לתפוש את המושג "מוות", ואף רפאל כך:

מה זה מת? כלום כל שאין רואים אותו הוא מת? אמרה לו אמו, יש מהם שמתו ויש מהם שחיים. שאל התינוק את אמו, והיאך אנו יודעים מי חי ומי מת?

בהמשך שואל הילד החולה שמעולם לא זו ממיתתו:

מה זה מקום אחר? מקום שאינו כאן הוא מקום אחר, משיבה אמו.

על רק באה שאלתו "התמימה" של רפאל, שהיא שאלת גורלו האישי בעולם, ובה שוב עולה בעיית הצדק העולמי: "למה אני כאן ולא במקום אחר?" (שם, עמ' 146). עגנון שם את הדברים בפי הילד כפשוטם, אך אם נפרש את משמעותם, הרי הוא שואל: מדוע אני חולה ומרותק למיטתי ואיני יכול להגיע למקומות אחרים? הסופר, הרואה בסבלו של הילד החף מפשע, שב-ומבליע שאלה זו והיא משתמעת לקורא מבין השיטין.

יצירה ספרותית ופואטיקה

בקורתו של עגנון על האקדמיה ידועה היא. ברומן "שירה" מצאו הדברים הרחב ומפורט. ב"אורח נטה ללון" מופנית בקורת זו אל אראלה, הרציונאליסטית, אחותו של רפאל החולה. אירוניה דקה שפוכה על דברי עגנון שבפי הילד נגד לימודי תורת הספרות באוניברסיטה. שם אין לומדים להיות אמן, ואף איך ליצור יצירה ספרותית. אין להתייחס לסיפור יחס תועלתי ולחפש בו "ידיעות". כוח הדימיון הוא החשוב, והסיפור הבדיוני אינו חייב שתהיה בו אמת מציאותית. פואטיקה זו המשתמעת מבין השיטין, נמסרת בדבריו התמימים של הילד הקטן המוכן לשמוע "לא כלום":

אמרה אראלה. לכשתלמד תורת הספרות תדע איזה סיפור ואיזה אינו סיפור. אמר התינוק, ומי שאינו לומד תורת הספרות אינו יודע סיפור מהו? אמרה אראלה, וראי

שאינו יודע. אמר התינוק, ולמה אין את יודעת לספר סיפורים, והלוא למדת תורה הספרות. אמרה אראלה, אבל אני יודעת מה סיפור ומה אינו סיפור. אמר התינוק, ומה שסבא עושה אינו סיפור? אמרה אראלה, דבר זה אינו סיפור. — ומחוז אמרה אראלה, זה נכלל בכלל ידיעות. במה דברים אמורים, אם הן חשובות, אבל אם אינן חשובות אינן ולא כלום. אמר התינוק, אם כן יספר לי האדון לא כלום (אורח נטה ללון, עמ' 230).

ובכאן נציץ מעט ב"מטבח" הספרותי של עגנון ונראה כיצד הוא יוצר סיפור לילדים. הסיפור המתקדם לנגד עינינו, לא זו בלבד שהוא משקף סיפור ילדים בן התקופה, אלא שהסופר עורך אותו תוך כדי סיפור, ומשנה אותו לפי תפישת הילד:

העברתי ידי על מצחי ואמרתי, בשעה זו זקנך יושב בחצר, לפני הבית הקטן, לא בו, אלא לפני הבית הגדול, וראשו סמוך לו על ברכיו ומהרהר...

ואמנן היכן הוא?

אמנן? מי זה אמנן?

אי אתה יודע, הרי אמנן הוא בנו של ירוחם דודי.

הילד המאזין מצפה לשמוע על דמויות המוכרות לו, ולא למספר. הסיפור מתעבה, קורם עור וגידים, על ידי שאלותיו של הילד השומע המתערב בדברי המספר ומנחה אותו בשאלותיו. הסיפור פותח בנימה דידיאקטית כדרך שנהגו לספר לילדים בראשית המאה:

אמרתי לו, אמנן יושב בחדר התינוקות ואוכל דיוסא בחלב, ואינו משויר כלום בקערה, לפני שהוא ילד טוב אוכל הוא כל מה שנותנים לו, לפיכך נותנת לו המטפלת תפוח (שם).

הגיבור הוא "הגיבור החיובי", הילד הטוב הבא על שכרו. מוסר ההשכל ברור וישיר. זהו סיפור "שכלתני", שעלילתו הגיונית. לא הדמיון מפרנסו אלא הסברה ההגיונית. בסוף הקטע בולטת ביקורתו של המספר על המטפלות הנותנות תפוחים במקום תפוחי זהב.

הילד המאזין אינו מרוצה מן הסיפור. מקומו של אמנן "בחדר התינוקות" אינו נראה בעיניו. מכאן ואילך שומעים אנו דיון בדרכי יצירתו של סיפור, אם מקור שכלי דרוש לכך, היינו חשיבה, או שמא המקור הפנימי ליצירת סיפור הם החושים. לכאורה משוחחים המספר והשומע הקטן שיחה "תמימה", אך למעשה משקע עגנון בשיחה זו את תפישתו הפואטית ואת דרכו ביצירה, ובמיוחד את דעתו על יצירה לילדים.

על שאלתו של הילד: "והיכן הוא יושב" (אמנן)? אומר המספר:

המתן לי יקירי ואחשוב קצת. אמר התינוק, וכי לחשוב הוא צריך? אמרתי לו... אלא מה אתה עושה? אמר התינוק, פוקח אני עיני ורואה. ופעמים אני עוצם עיני כך ורואה יותר. עצם עיני וחייך, אמרתי לו, ומה אתה רואה בני? אמר התינוק, רוצה אני לדעת תחילה

מה עלתה לך אדון במחשכותיך... עצמתי עיני וחייכתי בשם שחיך רפאל... אמרתי לו.
אמנן יושב בחיקו של סבא ומסלסל בזקנו... (שם, 231).

המספר מצייר תמונה ויזואלית הנתפשת היטב על ידי הילד הקטן. מכאן ואילך
נוצר הסיפור באמצעות החושים, והתמונה החיה, המביעה רגש ויחסי אהבה בן הסב
ונכדו מתקבלת על לבו של המאזין הקטן.

*

לסיכום יש לומר, שסיפורי עגנון הם מסכת אחת. אין להפריד בין דמויות הילדים
העולים בזכרונות הילדות של האמן, ובין עולמו הפנימי. דברי הילדים מסווים
לעיתים את השקפת הסופר, ונוח לו לשימם בפיהם בצורה תמימה וילדותית, בלי
מעצור. הם בבואה וראי לנפש היוצר הבוגר, שנפשו תוהה על הנהגת הבורא, הוא
מתבונן סביבו וחושב חשבונו של עולם.

הערה

מסיבות טכניות איני בידינו להביא, בגליון זה, את כל ההרצאות שנישאו ביום העיון,
אם תהיה דרישה נמרצת מצד קוראינו נדפיס את עיקרי הדברים בגליון הבא.
הרצאתו של מר ברגסון מבוססת על הפרק, ש. י. עגנון, בספרו "שלושה דורות
בספרות הילדים העברית" עמודים 156-159.
דבריה של אמונה ירון, "זכרונות מבית אבא", פורסמו במוסף הספרותי של
"הארץ" מיום 22.7.88.
את הסרט על חיי עגנון, וכן אביזרים אורקוליים נוספים על חייו — אפשר לראות
בכית-עגנון.

לקראת הענקת פרס זאב, תשמ"ט

מתן — ופליאה

עיון בשירת זאב לילדים

מאת ירדנה הרס

הופעת היונים אל שובכו הריק, והוא מסיימו בהדגשת מוטיב המזל, באמצעות הפרדת השורה השניה:

"ומאין באו הלבנות?

לא ידעת.

מולי"

ההשוואה בין הפתיחה לסיום תביאנו מיד לאבחנה, כי המשורר הכניס עוד שני שינויים משמעותיים בשורות החוזרות: הוא השמיט את הנושא, "יוני", והעניק בכך משנה חשיבות לצבען הלבן של היונים הוא גם הסיר את שלוש הנקודות, המביעות קטיעה ומבוכה, וסגר את השיר בנקודה, שהיא סיומו המובהק של משפט חיווי.

שינויים אלה — טעמים רבים להם. אחד מהם הוא, לדעתי, היות השורות הסוגרות מעין אנטיקלימאקס לפחדים, שנוטעים ב"אני השר" בניידודיו, ושנותן בו חלומו על אוכדן היונים. הבטחון חוזר אליו ומועבר אליו כפואנטה בקלי-מאקס של תודה על מזלו הטוב.

היונים הלבנות אינן רק יונים. הן מקבלות משמעות מסמלת בכוחו של השיבוץ:

נעיון ב"פרחייבר", ונרכז התבוננותנו בפן אחד בשירתו של זאב: מוטיב המתן, הנראה לזאב חדש תמיד. אף פליאתו למראה הנתינה לסוגיה לא דהה ואינה מתיישנת. "על ידי השיר" — אמר זאב: "מרגיש פתאם כל איש את הפלא שבדברים, את שירתם!"

המתן הטוב, התמים, שאינו מלווה ב"חפץ-עניין" (אינטרס, עמנואל קאנט) הוא ערך ראשון במעלה, שעלינו להזכירו לילדינו ולחנכם עליו. מוטיב זה מופיע כבדרך-אגב במרבית שיריו של זאב¹. אולם נעיון באחדים שבהם מתייחס המשורר מפורשות אל דברים שקיבל — ואל מה שנתן הוא. "יונים לבנות":

"ומאין באו יוני הלבנות?

לא ידעתי. מולי..."

כך פותח המשורר את שירו, המתאר

1. ראה ערך זאב, אהרן, לכסיקון אופק לספרית ילדים, הוצאת זמורה-ביתן, עמ' 255.
2. למשל בשירו "מחוסרי עבודה", שם, עמ' 120 האב נותן לבנו תפוח שלם, כשכבית אין מזון / וצוחק דרך-עידוד.

...איך אתה מפאר את החוץ בזה הירק
הרטב.
הגשום,
המוזהיר —
אך הדברים נשארו בלבה כמו שיר...

בהמשך השיר בונה זאב נדבך נוסף
בתחושת המתן האופפת את הילדה:

"מעל לעלי העשב ידה הרעידה / ומאום לא
הגידה". /

ומיד: "בענן וענן אל השדות התכופפו
השמים, / כאמא שלה, / המתכופפת אל
התינוק פקוח העינים / להשקותו..."

הילדה הגוהרת מעל הירק, השמים
המתכופפים אל השדות, האם הגוחנת
אל תינוקה — כל אלה בנותנים, אך
מיכל הרי באה להגיד תודה לשרה על
שפאר לה את החוף בירוק... לאמור:
השיר מציג לנו את המקבל — כנותן,
ואת הנותן — כמקבל. גדולת הדברים
נחתמת בלבי הילדה, עד כדי הודהות עם
השרה.
ובשובה הביתה "אמרה":

דברתי בלשון השדות הנוכטים
באין — קול."

זאב, שהיה מורה מחנך, היה מודע
מאוד גם למתן שבהוראה גם האב
במורים "אבי למד אותי לשחות"⁶ אביו
של ה"אני השר" העניק לו לא רק את
תורת השחיה. הוא משפיע עליו
כיטחון⁷ כנגד:

6. "למד אותי חזר הכותב, בשירה הראשונה וכבית
האחרון ("למדני").

7. נוכר שוב את תחושת הכטחון, הקשורה באהבה,
בסיומו של השיר "יונים לבנות".

"בני דודי
ונחרו בי
ואמרו לי: "תעפנה מכאן"³.

ומיד עולה אלינו הרו של הפסוק —

"בני אמי
נחרו בי,

שמוני נוטרה את הכרמים.
כרמו שלו לא נטרתי..."⁴.

השיר "בני-דודי" עושה את הדברים
משפחתיים ומוכרים יותר (אין הילד
אומר "בני אמי". אחותו, המופיעה
בשיר, יש לה תפקיד אחר (קטנטונת",
לשיר היא יודעת" "ופוחדת לגעת"
ביונים).

השורה "נחרו בי" נשמרת, על כל
מטענה הרגשי אך בעוד שבמקור מרמז
זת השולמית על אברן עשתונותיה
והירותה בשל אהבתה, מרמזים
הדודנים שבשירו של זאב, כי היונים
תעופנה. היונים הן, איפוא, ישות אהובה,
שסכנה אורכת לה, שתאבד ומה טוב,
איזה "מזל", שסכנה זו אינה מתממשת...
היונים הן מתן מאת המזל.

אך יש והמתן אינו בא בצורת הפתעה.
ובכל זאת, למרות שהוא צפוי ומצפים
לו, הוא מעורר ריגשה עד — אלם:

"מיכל ירדה לדבר אל השדות"⁵
ושתקה.

היא הפצה להגיד:

"השדה, אין פתאם נבטה..."

3. כל השירים לקוחים מ"פרחי-בר", זאב, הוצאת
הקיבוץ המאוחד, תשכ"ט.

4. שיר השירים פרק א', פסוק 6.

5. ראה שם, "פרחי-בר", עמ' 20-22. הוויות דומות
מצויות גם בשיריו "בשלו הפרות כגני" ו"נכט לי
בן".

והוא מן הצד. קולות השמחה סוגרים עליו מעברים.

נענין לרגע בשיר אישי מאד, אחר, "גני שלי", שרבים רואים בו אך שיר לחג הבכורים. המוען, שהוא ה"אני השר", הוא קרוב ביותר למשורר עצמו, לקט מתוך גנו הקטן אל "כל הגן".

...למחרת / הם נשאו טנאיהם המלאים / לקול החליל, / ורחו עטרות בראשיהם, / בעיניהם הגיל..."

אף באן — הם והוא. הוא וסלו, ובו "המעט". הם וטנאיהם המלאים. החג בעיצומו, שמחת הרבים בשיאה, אולם הפעם אין הוא שואל "מה לעשות?". אפשר כי שתי סיבות לדבר.

האחת — בשיר "איך ענדתי את הזר לראש אחותי", אין ה"אני" מלקט מתוך גנו, שטפח בעצמו. הוא משכים אל הגן (המשפחתי — אליו הלך לאחר שנרמז לעשות כן ע"י אביו). הוא מלקט באהבה, מתוך חיבה אל אחותו ומתוך התפעמות מן הפרחים עצמם. מלאכת הליקוט שובה אותו, ורק "קול" המגיע אליו מזכיר לו, כי "אולי התחיל כבר יום ההולדת"...

ואילו ב"גני שלי" אין מטרת האיסוף נשכחת מן ה"אני השר" אף לרגע. אין הוא מהלך בגן רחבי-ידיים, אלא בגנו שלו, הקטן. הוא אינו נסחף, הוא אומר "הרי אלה בפורים" בדבקות, כאותם מביאי ביכורים קדמונים:

"כיצד מפרישין הבכורים: יורד אדם בתוך שדחו ורואה תאנה שבכרה,

"לא פחדתי — / אבי גבור / קצת רעדתי, / מ...קר" — בראשות השיר — ובסופו: "כך למדתי יום / ועוד יומים / ואני שומה — / כדג במים".

מתן מתוך אהבה מקנה גם נחות ובטחה — "משדר" לנו זאב, גם אם המתן גדול מן המילים.

בשניים משיריו מתייחס זאב אל המתן שלו, אל מה שנתן לנו, לזולתו. הוא אומר את הדברים בצניעות, באתכסיא.

"איך ענדתי את הזר"

בשיר זה מתאר המשורר תולדותיו של מעשה — הנתינה שלו. ראשיתו — ברמז שנרמז על ידי אביו:

"אבי אמר לי:

מחר לאחותך יום-הולדת

והיא ביום זה עונדת

את פרחי-הגן..."

ו"האני השר" מתוך אהבה, משכים אל הגן על מנת ללקוט פרחים לאחותו. וכיוון שהאהבה מקלקלת את השורה ("וישכם אברהם בבקר"...) — הוא שוכח את הזמן החולף, ומאחר לבוא אל חגיגת אחותו.

...ובבואי עם הזר / תף ומצלתיים / וקריאות "תחוי" / ומחיאיות כפים / ועל מאות ידים / אחותי נשאת ולראשה / זרים. / אחד, שנים, / שלשה. / מה לעשות?"

מבוכת הנותן מלאה: צניעותו. היריעה, כי אין הוא יחיד, גם אחרים הגישו זרים. הם הקדימוהו, החגיגה בעיצומה —

• אף הוא מצוי ב"פרחי בר", עמ' 6.

8. ראה שם, עמ' 91. השיר מוקרש לחנה רובינה.

אשכול שבכר, רמון שבכר, קושרו בגמי
ואומר: הרי אלה בכורים?⁹

התיאור הססגוני שבמסכת ברכות
מהרהר אף בתיאור קולות השמחה
שבשיר "גני שלי" (קול החליל), ובאיזכור
אביזרי הקישוט "עטרות בראשיהם"...
אולם אין נזכרת עטרה בראשו של האני
השר. אולי משום שכל מה שהיה בגן
נתון עתה בסלו... כיון שדבק במטרתו עד
כדי כך, אין הוא נבוכ, ואינו שואל "מה
לעשות", ובוודאי שאינו מתלבט מה
לענות למזלזל במנחתו...
ומכאן — לסיבה השניה, הקשורה
בראשונה:

בשיר "איך ענדתי את הזר לראש
אחותי", אין איש פונה אל האח
שהתמהמה, אין איש מתגרה בו או
מזלזל במנחתו. אחותו רואה אותו
וגואלת אותו מן המבוכה. כאן שלא
נשאל, אינו משיב.

"...ופתאם / מעל לראשים / קפצה אחותי
לבין האנשים, / ובדרכה נושר / זר אחר זר /
ובבואה אלו / ראיתי רק עיניה מול עיני /
ופיה מחייך, / ולא ידעתי איך — / הזר שלי /
בראש אחותי."

דרכו של הזר אל מקומו היעוד לו —

כרוכה במסתורין שבאהבה. האהבה
שהביאה לידי המתן. דרך זו נפלאה מן
המשורר.

מעבר לצניעות, ולהתמהמהות,
למבוכה הגלוייה לעין — נובט ועולה
הביטחון בניצחון, בעליונותו של המתן
שלו: הזרים האחרים נושרים. הזר שלו
בראש אחותו.

ב"גני שלי" מתאר זאב את תחושתו
לגבי המייחד את המתן שלו (הספרותי?
האישי?). הבא מתוך "גני שלו". הוא
מצהיר על כך, רק לאחר שהותקף
בשאלות, המתמצות בשתי מלים
מעליבות, מקטינות-ערך:

"...ואחד / הביט לתוך סלוי: "זה המעט?" /
אמרתי: כן, המעט / לא גדול הוא גני שלי /
לא גדול / אבל נתתי את הכל / הכל."

מתן יש כאן. מתן "הכל". אולם הפליאה
על המתן — נעדרת מן השיר הזה.

אפשר, שמשום שאין משורר משתאה
לעצמו. הרי הוא יודע, שמהנו כוליי הוא.
שלא חסך דבר... הלא כך תאר ביאליק
את תחושת המשורר לאחר שכתב את
שירתו, לאחר שנתן "הכל, הכל":
"...ואנוכי בחלבי ובדמי / את הבערה
אשלם...".*

ראה לא זכיתי באור מן ההפקר, ח.ג. ביאליק,
"דביר", ת"א, קל"ה.

9. ראה מסכת בכורים. הקטע מובא אף במקרא
"באמר ובשיח", מאת ג. ברגסון, ספר שני, עמ' 251.

ספרים לגדולים על ספרים לקטנים

"באמת?!" מס' 2

מאת מנחם רגב

באמת?! — מאסף לעיון, הוראה ומחקר בספרות ילדים. ערך ועיצב: שלמה הראל, מס' 2, פברואר, 1988, בהוצאת מרכז ימימה לחקר ספרות ילדים והוראתה.

הדברים שיבואו להלן אינם בבחינת מאמר-ביקורת על כתב-העת, אלא סקירה מרפרפת על מה שיש בו.

עם הופעת 'באמת' מס' 2 מצטרף המאסף החדש הזה לכתב-העת הוותיקים המוקדשים לחקר ועיון בספרות ילדים: 'ספרות ילדים ונוער' ו-'מעגלי קריאה'. העבודה שיש מספיק כותבים שיכולים לפרנס בטאון שלישי (214 עמודים!) מראה עד כמה יצא חקר 'ספרות הילדים' מחיתוליו והפך לתחום שרבים מתעניינים בו. מטבע הדברים יש כאן מאמרים בעלי רמות שונות. כמו כן נראה לי, לפעמים, שיש תחומים — כגון כמה מן המאמרים הדידקטיים שאפשר היה לקצר בהם. אך זו, כמובן, גישה סובייקטיבית הנוגעת בהעדפותיו וגישותיו של העורך.

במאסף חמישה מדורים. הראשון, הוא "הכבד" שבהם, עוסק במחקרים בנושאים מגוונים: חוה יסעור עוסקת במטאפוריקה בלשון ובשירים לילדים. השאלה המרכזית כאן היא הקשר בין יכולת קליטת המטאפורה ע"י ילדים ובין מה שמצוי בשירים. לאה חובב כותבת על 'שירת החרגול' ביצירת ביאליק. נירה פרדקין עוסקת ברקע ובמקורות לאגדות שבספר "ויהי היום" מאת ביאליק. שלמה הראל מדבר על ספרות ילדים מגוייסת בצל המשטר הנאצי. המדור השני עוסק בעיון ובדרכי הוראה של יצירות שונות: לילי אורבך מדברת על השיר היפאני כמודל להוראת הליריקה; שולה איתן מעיינת בשיר של יוסי גמזו; ויצחק עינב עוסק ברומאן "בעל זכוב" מאת גולדינג.

המדור השלישי (לדעתי, יכלו שנים משלושת החיבורים שבו להשתלב בשני המדורים הקודמים) עוסק בזיקה שבין ספרות ילדים לתחומים אחרים. נהניתי

ממאמרה של אורה שורצולד המעיינת בלשון בספרות ילדים. היא מדברת, בין השאר, על הקשר בין הגישה הערכית של היוצר ותפיסתו הלשונית:

"יוצא איפוא, שאם הילד ייחשף בספרות לאוצר מילים גבוה ומגוון ולמבנים דקדוקיים תקינים, תהא בכך משום תרומה להתפתחות לשונו... בדרך זו המזכירה מעט את מוסר-ההשכל שבסופם של משלי החיות יש רמיזה מפורשת אל השימוש הלשוני הנכון מתוך מגמה לתקן את דיבורו ואת דרך התבטאותו של הילד".

שני המדורים האחרונים עוסקים בדברים שבע"פ (גירה הראל: ספר ילדים מנקודת ראותו של מו"ל) ובהמלצות על ספרים חדשים. במדור זה גם רשימת ביקורת של צילה רון על ספרה של לאה חובב, "יסודות בשירת הילדים — בראי יצירתה של לאה גולדברג".

אפילו מסקירה חטופה זו — ולא הזכרתי את כל החיבורים שבמאסף — אפשר להתרשם מן הגיוון שבנושאים. ניכר המאמץ, כמו בשאר כתבי-העת על ספרות ילדים, להראות שזהו תחום חשוב ונכבד. ובעיקר שאינו נופל ב'מדעיותו' מתחומים אחרים, ושראוי להתייחס אליו כמו לתחום אקדמי לגיטימי. זו גישה שגם כותב שורות אלה תומך בה ו"חוטא" בה. ועם זאת ראוי לא לשכוח את אלה שהספרים נכתבו למענם, הלא הם הילדים ובני הנוער. לכן אני מייחס חשיבות למאמרים של יסעור ושורצולד המנסות לבנות גשר בין היוצר וקוראיו.

כיון שיש לנו כבר שלושה כתבי-עת* ביספרות ילדים — תופעה ראויה לציון במדינה כה קטנה, כדאי היה שאחד ממכוני המחקר, יבדוק מה התפוצה שלהם, ובעיקר מי הם הקוראים? האם המורה הממוצעת המחפשת מידע על ספרים חדשים ודרכי הוראה גם קוראת את המאמרים העיוניים יותר? האם חוקרי-ספרות, ומשכילים מתעניינים, מכירים את כתבי-העת הללו? האם יש 'סגנון מיוחד' לדרך הכתיבה על ספרי ילדים? האם יש נסיון לחקות דרך כתיבה של מחקרים אחרים, כדי לשוות לנושא 'חשיבות'?

ברור שלכתב-עת יש זכות קיום גם אם כמה ממאמריו נקראים רק ע"י מעטים. אך מכיון שכל אחד מכתבי-העת פונה, ובצדק, גם אל הקהל הרחב של המחנכים והמחנכות שצריך להגיש את היצירות לילדים, ולחבבן עליהן — אלו שאלות מעשיות ומעניינות.

יש לברך את מערכת באמת! על צאת המאסף השני. יש לקוות שימשיכו ויתרמו את תרומתם החשובה לחקר ספרות הילדים בישראל, הפצתה והעלאת רמתה.

* "באמת", הוא שנתון והופיעו לע"ע 2 קבצים. מעגלי קריאה, מופיע מדי תקופה, לא קבועה. "ספרות ילדים ונוער", הוותיק בין כתבי-העת הוא רבעון, מופיע בקביעות זו השנה ה-15.

במבט ראשון

ג. ברגסון

"חג שמח", כתבה: סמדר שיר, ציורים: איטה משי, מודן 1988, 119 עמי, מנוקד.

הספר בפורמט גדול, אותיות גדולות, 15 איורים צבעוניים, גדולים אף הם — איור לכל סיפור, בסגנון קריקטוריסטי-דיסני. הסיפורים גם הם ארוכים, יחסית. סיפור לכל חג, להוציא פסח ופורים להם מוקדשים 2 סיפורים, ולחנוכה — 3.

הסיפורים כולם מבוססים על המסורת: ביעור חמץ, קריאת המגילה בבית-הכנסת, הצבת חנוכיה על אדן החלון, תיאור שבירת צום במוצאי יום-כיפור וכדומה. אך אין תיאור של קיום מצוות יומיומיות — תפילה, ברכות, כשרות וכדומה. ההווה עכשוי: תוכניות רדיו לילדים, סלון, צפייה בטלוויזיה.

הסיפורים רובם על רקע משפחתי. ה"קונפליקטים" הם בין הילד להוריו, ותמיד נמצאים הפתרונות. פה ושם יש גם סיפור על "חבורת חצר", ועניינו בנושא שדוף כגון: תחרות על סוכה יפה, או תחרות על מסכה הכי הכי.

גם סיפורים אחרים רבים "גוייסו" למטרה חינוכית. כך למשל — בסיפור "למה שונא תמר את חנכה" — גויס תמר, תלמיד כיתה ג' לכתוב מכתב אל קריין ברדיו, כדי לחלוק על הנאמר במשדר, שחג החנוכה הוא האהוב ביותר. ילד בכיתה ג' כותב לקריין מכתב בן 600 מילים בלא אף שגיאה, בניסוח תקני, ובאוצר לשוני, שאינו תואם אותו כגון:

"יכול להיות שהמורה שלי התרגש עד עמקי נשמתו בעמדו ליד הקבר, או בראותו את השקיעה מעל הרכס"...

ובסיפור "המשאלה" (107) אבא מסביר לבנו נעם מה מתרחש ב"תקון ליל שבועות", וכאשר נעם מחמיץ את הרגע של היבקעות השמים — אבא אומר לו בפסקנות, "בורא העולם ישמע אותה המשאלה בכל עת" (110). ואכן, נעם לחש "אני רוצה שיהיה לי אח".

כעבור שנה כשאביו "של נעם התכונן ללכת לבית-הכנסת לתקון ליל שבועות" שאל נעם הבן הבכור: "אני יכול לקחת את אחי לבית-הכנסת?"

"כן, כעבור שנה נולד לו אח" ונעם פסע לבית-הכנסת לצד אביו דוחף את עגלת-התינוק של אחיו. חושבני שלא כליך ברור מתי נולד האח. כעבור שנה מאז שלחש, או עוד שנה מאז ששאל. אך פרט כרונולוגי זה לא חשוב. השאלה היא לשם מה לוקחים תינוק בן יומו (ואולי בן שנה אם עברו שנתיים מאז הלחישה), לתקון ליל

שבועות? אם כדי להדגיש שהמשאלה קויימה, ולשכנע את הקורא הצעיר שכדאי להיות ער בליל שבועות, רחיפת עגלת תינוק מיותרת, ואין זה אמין. המוטיבים בכל הסיפורים הקשורים בחגים, בדרך הטבע, ישנים נושנים, וגם ברקמה הסיפורית אין חדש, יש נצנוץ של רעננות בסיפור ליום העצמאות, והלקח החינוכי הבולט הוא: מהי עצמאות של ילד בן שמונה וחצי ומהן המגבלות של עצמאות זאת. אך הקשר של הסיפור — עצמאותה של מדינה לעצמאותו של הילד נראה לי רופף.

פזית של אבא ואמא. כתבה: עליזה רון, צייר: בני לוי, הקבוץ המאוחד 1988, 56 עמ', מנוקד.

עליזה רון כתבה ספר פשוט בתחום הביבליותרפיה, ועוסק בבעיות האימוץ. ברצף של סיפורים קצרים ופשוטים, עם קצת מתח, וסיום פתוח במקרים רבים, אנו מתוודעים אל גיבורת הספר, פזית, והיא ילדה מאומצת. כדי לרכך את ההיסוסים של הילדה באשר לאמהות מסבירה האם לפזית את ההבדל בין אמא יולדת לבין אמא מאמצת-מטפלת.

"פזית, את יודעת איך נקרא המקום בו נולדים תינוקות?"
"בית-יולדות" השיבה פזית.

והאם מוסיפה: לא בית אמהות אלא בית-יולדות. אישה שיולדת תינוק היא יולדת ולא אמא. האמהות נקנית ע"י טיפול מסור ואהבה. לכן גם אמא של פזית היא אם. הסבר דחוק. קשה לקבל כי אישה שיולדת אינה אמא. אפשר להסביר כי המטפלת והאוהבת גם היא אמא.

הסיפורים בהמשך הם כולם בעל-יאוּפִי רידקטי, אך לא צורמים. המסופר הוא אמיתי, הוא כעין תמונות מהוויי היומיומי של ילדים. משולבות תמונות וקונפליקטים מחיי בית-הספר, יחסי תלמידים בינם לבין עצמם יחסי תלמידים-מורים. מוצג טיפוס של מורה נבונה בעלת גישה חינוכית חיובית, שיודעת לטפל במעשים חריגים ובמבצעים.

ואיני מערער על הצעדים החינוכיים הננקטים על-ידי המבוגרים אלא על צעד אחד והוא:

בסיפור "הרחליל המפחיד" פג הפחד של פזית על-ידי כך שהאם מוצאת בכיס של הרחליל ממתקים ובהם קונה את לב הילדים.

עקרונית אנו מלמדים את הקטנים לא להישמע לפיתויים של אנשים שונים, שרוצים לקנות לבם על-ידי הענקת מתנות או ממתקים. והרי ידוע שסוטים למיניהם מפתים ילדים על-ידי מתן דברים האהובים עליהם: צעצועים, ממתקים וכדומה. לאחר שאמא מסרה לילדים סוכריות מסטיק וחפיסת שוקולד שמצאה בכיסו של הרחליל קראה פזית: "אני כבר לא פוחדת ממך", דרך זאת להפגת פחד נראית לי לא נכונה. יש אפשרויות רבות אחרות לשכנע את הקטנים שאין לפחד מפני רחליל, אך

לא טוב להפיג את הפחד על-ידי מתן ממתקים. הרגלה זאת מסוכנת. אך כאמור הספר כולו עקבי, קולע, וקביל, הוא גם קריא. מי שיבחון את הספר מבחינה ספרותית טהורה, רשאי לטעון כי האלמנטים הספרותיים דלים. מי שירצה להשתמש בספר ככלי-עזר לתרפיה ימצא בו מכשיר חשוב וטוב.

הוא התחיל — מורדי ושולה ברקאי + קלטת

עדיף לספר — מורדי ושולה ברקאי

מעשה במלה לא מובנת — מורדי ושולה ברקאי

איורים: יצחק סויסה, נוצה וקסת, תשמ"ח, הספרים לא ממוספרים, מנוקדים.

סיפורי ילדות, סיפורים חינוכיים לילדים. כתבו: מורדי ושולי ברקאי. זוהי סדרה כשמה כן הוא. המחברים מצהירים על כוונתם להגיש לקורא סיפור עם מוסר-השכל חינוכי.

בסדרה זאת ראו אור שלושה סיפורים קצרים: 1. עדיף לספר; 2. הוא התחיל; 3. מעשה במלה לא מובנת. לכל סיפור הקדימו המחברים דברי מבוא להורה, ומכוונים אותו לטפל במעשה לא נורמטיבי של הילד.

בסיפור הראשון מסופר על יוני, ילד בגן-ילדים, שמצא שטר כסף ולקחו לעצמו, אף כי ידע שזהו כסף שאיבד חברו. מצפונו, כמובן, הציק לו, וכדרכם של "פושעים" מתוודה ומחזיר את הכסף לבעליו.

בסיפור השני יוני חטף את הכדור של אחיו גיא, ברח ומעד, וכך בא על עונשו אחר-כך מתוודה בפני אמו על מעשהו הלא נכון.

בסיפור השלישי — מעורדים ילד לשאול, לחקור ולהגיע להבנת המשמעות המדוייקת של מלה, או מושג, בלתי מובנים.

המחברים מודעים לכך שהסיפורים שחיברו, נועדו לשמש הדגמה למטרתם, ולא האספקט הספרותי היה לנגד עיניהם.

את הסיפורים מלווה קלטת, והמחברים פונים במכתב אל הילדים ומציעים פרסים שונים, הכל כמובן כדי להגביר את תפוצת הספרים. אך קשה להבין מדוע המכתב מנוקד שלא כהלכה — ניקוד צורם כגון:

הַבְּנֵתָם, לְחֻזֹת אֶת דְּעַתְכֶם, תִּשְׁכְּחוּ, אַחֲרַי, וְעוֹד כַּהֲנָה וְכַהֲנָה.

מתוך שמונים וכמה מילים במכתב 46 הן בניקוד שגוי!

הבית עם שעון האותיות, כתבה: רעיה בלטמן, ציורים: דורית בן-אורי, "כתר" 1988, 104 עמ', מנוקד.

סיפור אוטוביוגרפי של הסופרת על השנה הראשונה לאחר עלייתה ארצה. רעיה בלטמן עלתה ב-1936, וכעבור חמישים שנה ומעלה מספרת על קשיי

קליטתה וקליטת משפחתה. מאז עלייתה ועד היום פורסמו עשרות ספרים בנושא עליה וקליטה, ואין בספרה של בלטמן מוטיבים חדשים שלא הועלו על-ידי קודמיה (אמנון שמוש, רוזמן יעל, נורית זרחי, נעמי וישניצר, רון-פדר גלילה, שנהב חיה, כהן גרדה, ורבים אחרים).

לפני עלייתה הקשיבה לשיחות ולוויכוחים בנושא העליה והדור אברהם, שהגיע מארץ-ישראל, דיבר אל לבם לעלות.

האידיאל כפי שמצטייר בשיחה זאת הוא: חנות מכלת, או: "לקנות מגרש, לבנות בית, לרכוש פרדס ולפתח עסק" (15), שלא מדעת מתנפץ המיתוס של העלויות הציוניות, של האידיאולוגיה על שינוי ערכים, ושינוי הפירמידה של עמ"ישראל — כל אלה מתנפצים אל הקיר.

גם לאחר הגיעם ארצה שומעת רעיה בלטמן מפי דודתה ששני הילדים לומדים באוניברסיטה כימיה. ועוד חדשה מרעישה בימים הראשונים לשהייתם בארץ: הדוד אברהם שקיבל הלוואה בגולה — כדי לבסס את עסקיו — והוא יקל על המשפחה של רעיה בהגיעה ארצה — דוד זה לא יוכל להחזיר את ההלוואה לעת-עתה כי: החנות אינה מפרנסת, והמגרשים שקנה עבורם אינם, זו היתה עיסקת רמיה.

הספר מיועד לקוראים צעירים, בסדרת "ראשית קריאה". ואף כי התיאורים שהוזכרו למעלה מציאותיים, והקשיים בקליטה היו כפי שתוארו — אבל היו בתקופה זאת גם אידיאלים אחרים שהוגשמו, כגון התנופה של ההתיישבות במלוא עוזה.

ילד צעיר יכול לקבל רושם מוטעה על התקופה, שהיא גם תקופת המאורעות, וחבל שיספוג את רוח הדברים על-סמך החוויה האישית של הילדה העולה — רעיה בלטמן.

לא אתעכב על מוטיבים אחרים שבספר: ניכור חברתי, זרות בלבוש, בעיות שפה, גנבה, טיפוס של מנהל ומורים קולטים. כל אלה כאמור כבר עלו בספרים קודמים ואין בספר זה כאמור שום חידוש.

האטבון, האטבונית ורגל ישראל, כתב: מייק אלדר, ציורה: כריסטינה קדמון, "מעריב" 1986, 48 עמ', מנוקד.

ספר מגוייס, מלאכותי. הנפשה של אטבים לא משעשעת ואינה משכנעת. אטבים הם תוצר תעשייתי, כולם שווים, להוציא שוני בצבע. אין שום סימן זכרי או נקבי לאטב לאטבונית. "לאטבים יש נשמה" (13) — שקר מוחלט. יש דיספרופורציה בין המסופר לבין הסוף. שני האטבים הם שומרי "רגל ישראל" — מלאכותיות כזו מעוררת תמיהה.

טפוסים ונימוסים, כתבה: צגית — צביה נטר, איורים: ברכה אל חסיד-גרומר, הוצ' "כתר" 1988, (לא ממוספר) מנוקד, בצבעים.

19 שירים על בעלי-חיים המתכוונים ללמדנו פרק בנימוסים, וכיצד לנהוג באורחים או במפגשים עם חברים. טקסט מגוייס בחריזה, לעיתים מלאכותית, לעיתים בינונית ולפעמים למטה מזה. אך האיורים וההומור שלהם רעננים ומעוררים חיוך של טוב-לב.

בלל המנגו, כתבה: נורית ירון-גרונך, ציורים: אבי כץ, הקבוץ המאוחד 1988, מנוקד, 98 עמ', בצבעים.

בספר אוטוביוגרפיה של המעבר, או לפחות יסודות אוטוביוגרפיים, על ילד, שדפנה, בהיותה ילדה, נפלה עליו מן העץ, כלומר סיפור על תקופה הילדות. עתה בתקופת הנעורים דפנה, שמשוטטת בעולם, נפלה עליו במפתיע, באחד הימים, בשכונה. הלקה: הנער-הילד התגעגע שנים לדפנה "ותדעו לכם שאם מתגעגעים למישהו ורוצים לראות אותו באמת אז הוא מסוגל לפול עליכם פתאום מהשמים".

"קצת" מופרז, והיגר זה יכל להביא את הילד למצב רוח של אשליה ואכזבה. הנושא כולו אינו נושא לילדים. לכן גם הספר אינו ספר לילדים. יש בספר קטעי פרוזה ושירים לסירוגין, השירים המבטאים את המסופר בפרווה — מלאכותיים. פה ושם מבצבץ הומור (השיר "שלום" עמ' 11) אך יש גם אפיוודות שאינן אימננטיות. הציורים של אבי כץ תואמים את הטקסט. "הפורטרטים" של גרונך ודאי מוסיפים לאגו שלו, ואיני יודע אם הדמויות האחרות אינן צילום של דפנה או של נירית, ומחזקות את התיזה כי מדובר בספר אוטוביוגרפי.

קשת רחבה — סדרה מדעית אנציקלופדית לנוער ולמבוגרים, הוצאת ספרי גרפאור-דפטל ת"א, 1987.

בסידרה שלפנינו 12 חוברות בנושאים שונים, בכל אחת 32 עמודים מלווים צילומים, מפות, גרפים, פקסימיליות — בצבעים. הערכים בסידרה זאת מגוונים, והם לקוחים מתחומי תרבות שונים. אין לחפש בבחירתם הגיון כלשהו לא חיצוני ולא פנימי. כך למשל תמצא שתי חוברות מוקדשות ליוון — יוון הקלאסית ומורשת יוון הקדומה, בתולדות התרבות נמצא את מצרים הפרעונית, סין הקיסרית, תרבות ואמנות האיסלם וערכים מתחום התרבות החומרית: עובדי האדמה הראשונים, ביתו של אדם, בנתיבי הימים, על הכביש ועל המסילה, הנפט והפחם, הפריצה לחלל והמחשב מן ההתחלה.

המערכת מבטיחה בסידרה הבאה 12 ערכים ובהם קשת רחבה של נושאים: כגון כלי השיט, אנרגיה חליפית — חשמל, אטום, אנרגיה מן השמש. ולידם, ממלכת השומר, יפאן ושוב מצרים, פרס הקדומה ו... מחלות חורף, הכנסת, הממשלה ודרכי

פעולתן. גם הקוטב הצפוני והדרומי, הים המקיף אותנו והאריות טורפיות על כל חוברת המכילה כאמור 32 עמודים, בכריכה קשה, בעיצוב נאה לעין, בפרופורציה סבירה בין טקסט לאיור. האות קריאה, אם כי הכיתוב במפות, או בגרפים, לעיתים באות קטנה מדי המקשה על הקריאה. הסידרה נקראת אמנם אנציקלופדית, אך הטקסט רחב יותר מן המקובל באנציקלופדיה, והקורא רוכש מידע שחורג מן האינפורמציה המצוייה, בדרך כלל, בספרות יען.

נער סקרן ואינליגנטי ימצא בסדרה הרחבה של הנושאים הנלמדים בבית-הספר, או המעניינים אותו, ויעשיר את עולמו.

אני משער שהמחיר של הסידרה אינו שווה לכל נפש, לכן מעטים יהיו הרוכשים את הסידרה לספרייתם הפרטית. ומן הראוי שהסידרה תימצא בספריות בית-הספר או בספרייה ציבורית.

העורכים של הסידרה הם: ד"ר אוטו דה-פריז (טקסט); ד"ר תיאודור בל (עורך מדעי); גלוריה וואן דן-ברג (עיצוב).

לא רשום אם המקור הוא אנגלי, אמריקאי או הולנדי (לפי שמות חברי המערכת). העיבוד למהדורה העברית נעשה ע"י דב דורון ועמו צוות במערכת: עיצוב: זווה ישראלי; עריכה לשונית: שרה רחבי, אהרן לירון.

ברוח טובה * / מתנה יפה לילד **

מאת שלומית רוזינר

ברוח טובה

ערב חורף סגרירי ולח. לפני, על המדרכה ברחוב ויצמן בחולון, צעד לו קל-רגל זוג צעיר. הנער, כבן 14-15, גבוה ודק, החזיק בידה של בת-זוגו, שהיתה נמוכה ממנו בהרבה: וכליכך הרבה אהבה ורעות משוקעים היו באחיזה זו, בצעד התואם, המתרונון, שכאשר הרחבתי צעד ועברתי אותם, לא יכולתי שלא ללכסן מבט אל פניהם. מופתעת לגמרי נוכחתי / והנערה, לא ילדה-חברה היא, כנראה, אלא... אמא. התעכבתי רגע. שוב הצצתי. חייכתי. כמעט אמרתי: "הלוואי עליו" (מה שתופש

* יורה הראל, "אמא של אסף כותבת מכתבים", מהדורת "עם עובד", 1987, 71 עמ'.
** "אמת או הלום", כתבה: נעמי אביריצחק, איירה: אלישבע געש, ספריית מעריב תשמ"ח.

בכל מקרה...), ולא אמרתי, המשכתי ללכת. שוב התעכבתי. הפניתי ראש. הסתכלתי. תהיתי — "האומנם?" חייכתי. ראיתי בפניהם את המבוכה, את השאלה המתבקשת ("מי היא המשונה הזאת ומה היא רוצה מאתנו?"), כמעט-כמעט שאלתי, כמעט הבעתי בקול את הפליאה וההתפעלות (והקנאה?...!) — שנער בן 15 ילך עם אמא יד ביד?... אבל המחשבה שאולי אין זו אלא אפלולית הערב שמתעתעת בי, שמה מחסום לפי. פניתי לדרכי והסתלקתי משם במהירות. "הם קראו בודאי את 'אמא של אסף' כותבת מכתבים", הסברתי לעצמי את התופעה לבסוף.

"אמא של אסף כותבת מכתבים" איננו בליטריסטיקה. במידה רבה זהו "ספר טיפול". אלא שלא כמו בספרי ילדים אחרים הדנים בבעיות ומצוקות של ילדים (והיום, רבים הספרים העוסקים במחלות, נכות, מוות במשפחה, גירושין ושאר מצוקות למיניהן), שבעצם הדיון, הנגיעה בנושא והענקת הרגשה-של-שותפות, יש כבר משום עזרה ולפעמים גם פתרון לילד הקורא, — אין ספר זה עוסק במצוקות חריפות, חריגות — ובעיקר הוא מיועד גם לאמהות.

זהו ספר שילדים ימצאו בו את עצמם בסיטואציות שונות ויבינו מניעים-רגשות-תגובות של אמותיהם, ואמהות — תמצאנה את עצמן בסיטואציות יומיומיות, שיגרתיות, המצויות, בוריאציות קלות, בכל בית, ותקבלנה גם הסברים זהירים להתנהגותן, תוך נסיון למצוא תשובות ולהציע פתרון.

הטיפול בנושאים — מקצועי ואמין. האירועים לקוחים מתוך-תוכי בית-משפחה רגיל, ומטופלים ברוח-טובה, בדרך חינוכית ופסיכולוגית, ביד מנוסה ובאמינות רבה. ובכל זאת אין זה ספר מטיף ומחנך-לשמו, כי הדברים מובלעים בתוך ההשחה הזאת, הבנויה כמכתבים. והמכתבים הממעונים ברובם (הפתעה!) לחפצים שונים בבית — ראי, ג'וקים, חולצה, בובה, ספר.

אך גם לאנשים: סבתא, אבא, שכן, גב' סגל. לאמיתו של דבר המכתבים של אמא הם לעצמה; מין מכתבי-דמה, שבהם אמא מבררת לעצמה מה, למה ובעיקר — איך. וכאילו דרך אגב, מכוח החתימה "אמא של אסף", מועברים הלבטים אמות המידה, נקודות הראות שלה — לבנה, לאסף. במילים אחרות: בעיות של כל אמא, מוסכרות לכל בן.

אמא-של-אסף מדברת על עצמה. אין היא באה ללמד ולהטיף. היא פועלת ומגיבה וגם מסיקה מסקנות. כלומר, מבקרת את התנהגותה היא ללא משוא-פנים, ביושר, הכל נאמר בפשטות, בכנות, ללא התנשאות וללא הצטנעות. הלשון של הכתיבה שוטפת ויפה, אך לא נמלצת. אמיתית מאוד, — ממש כמו שכותבים מכתב.

תשומת-לב מיוחדת ראוי להקדיש לאיורים המלווים את הספר ולעיצוב הגראפי שלו:

בהומור, בשנינות ובחן רב, השכיל דני קרמן לצרף לכל מכתב את "הבול שלו", כשעליו וסביבו חותמות תואמות. לטקסט של מכתב הפותח ב-"שלום סוד", למשל (ומסתיים, אגב, ב-"שמור על עצמך"...), מצורף בול שעל החותמת המוטבעת עליו

כתוב "סודי ביותר" וסביבו חותמות נוספות, מעוצבות בצורות שונות — "דו"ח סודי" ו"חסוי". החותמת על הבול של "שלום המורה" אומרת — "יכול אבל לא רוצה"; ב"שלום משקפיים" (המסתיים ב"שתהיו לי בריאים"...) — "זהירות שביר"; וב"שלום דמעה" — "חבל על כל טיפה"... ומוכן שגם הציורים שעל ה"בולים" ראויים לשבח.

יש לשער שלאחר קריאת ספר זה, אמהות וילדיהן יגלו זה לזו יתר חיבה, הבנה ורעות.

מתנה יפה לילד

יש משהו קסום, מלבב בספר, בעיצוב החיצוני שלו: על הרקע הלבן של הכריכה, תופשת העין את שם הספר יחד עם תמונת הילד (שהוא, אגב, מאוד לא ישראלי וכן גם שאר האיורים שבספר). — כובע גדול לראשו, זנב-חיוך משוך על פניו הרכים, הוורדרדים, המתוקים, ובידו האחת ארטיק מנטף, ובשנייה — "צמר-גפן מסוכר". שם הספר מעוצב בחצי עגול מעל לכובע רחב-השוליים. שם מסקרן עוד בטרם נפתח הספר לקריאה.

זהו ספר לילדי הגן ול"ראשית קריאה", ואף בו, כבספרה הראשון של נעמי אבי-יצחק, "קיץ כחול" (הוצאת "מסדה", תשמ"ה) — סיפורים משפחתיים, שבמרכוז עומד קטון הבנים — אסף. אסף הוא ילד רגיל, החי במשפחה רגילה, עם מחשבות, רגשות ואירועים מצויים, כמו — בילוי בחופש על שפתי-הים; געגועים לאבא שנסע לרגל עסקיו לחו"ל (אשר אצל מישהו אחר יכולים להיות געגועים לאבא שיצא למילואים); ואף נסיעה לחופשה משפחתית בחו"ל — כבר איננה תופעה כה נדירה בימינו.

את האירועים היומיומיים הללו, את החוויות הפרטיות, לוקחת נעמי אבי-יצחק ובשפה יפה, ספורית, עניינית וקולחת — עושה מהן סיפורים "לכל"; סיפורים אשר תוכנם, כאמור, בוריאציות שונות, משותף לילדים רבים ולכן יעורר בוודאי הזדהות רבה.

משהו שונה, שאיננו "ארוע יומיומי" רגיל, נמצא בסיפור האחרון — "שני אספים — וטנק". אמא, שנוסעת עם אסף מירושלים לשפלה, אוספת בדרך חיילים-טרמפיסטים. אסף פותח בשיחה עם החייל שלצדו, מתיידד עמו ומזמינו ליום הולדתו.

"אני עוד מעט בן חמש, ויהיה לי יום הולדת. אולי תבוא למסיבה שלי בגן ותביא גם את הטנק?" (עמ' 36, 38).

המפגש הזה, אשר הוא כשלעצמו חוויתי דיו לילד בן חמש, עוד מתעצם ונחרת בגין שירת משאיות נושאות-טנקים, אשר המכונית עוברת על פניה. בהמשך, כעבור ימים אחדים, שוב נפגש אסף הילד עם אסף החייל: על מרקע הטלוויזיה מגלה הילד את החייל כשהוא שוכב בבית-החולים, פצוע לאחר קרב עם

מחבלים. וכמו שאומרים לילדים, כל הרוצה לדעת איך, מתי ועם מי, ביקר אסף הקטן את החייל "שלו" בבית-החולים ומה הביא עמו לשם — יקרא את הסיפור. כדאי. — סיפור טוב, בו התפתחות העלילה בעלת איכות ספרותית.

מאולצת ומפריעה נראתה לי רק החריזה המוכנסת מדי פעם לשיחות למשל: "הגננת הוכנסה מיד בסדר התוכנית, והיא אמרה: 'זה נהדר! אך צריך לספר לילדים את הסיפור מבראשית'" (עמ' 42).

"...תבואו לשם וכולנו נהנה: כל היום ביחד נבלה..." (עמ' 46).

הדבר פוגם, לדעתי, גם משום שאיננו רציף ועקבי, אך בעיקר משום שהוא לא-טבעי, מוציא את הדברים משפת היומיום המדוברת ולכן אין הוא קוהרנטי לטקסט ולאווירה.

הציורים של אלישבע געש, הנתונים בפרוצס מלא (חבל רק שהצבע דהוי מעט לעיתים), מלאי חן, מתיקות ואווירה, אף כי קצת "אמריקאיים" מדי.

עיקרו — כּוּבוּ!

מאת צפריה גר

בדרכי אני נמשכת לכתוב על מה שאהבה נפשי. הפעם בחרתי בשלושה ספרים של הסופר ריצ'רד באך: ג'ונסון השחף; תעתועים; גשר מעל ומעבר*. הוצאת "כנרת" התנפלה על המציאה והביאה אלינו את פרי התעתועים.

כשקראתי את 'ג'ונסון השחף' הזדהיתי הזדהות מלאה עם השחף יוצא הדופן שאינו מסתפק בהישגים של בני מינו, השחפים, והוא מנסה לקדם ולפרוץ "לאופקים" רחבים יותר. גורלו של "העוף החריג" אינו שונה מגורלם של בני אדם חריגים. התכונות המייחדות אותו, הן המפרידות בינו לבין בני מינו, ובסופו של דבר גם מביאות את ה"עוף המשונה" אלי מותו. ההרכב של הספר הראשון הזה היה די פשוט ולילדים ספר זה הוא סתם ספר, עם תמונות, על שחף יחיד ומיוחד. אינני יודעת במה מהמסר של הסופר מגיע אל הילד. בתעתועים התמונה הרבה יותר מסובכת. באך כבר אינו מתחבא מאחורי ציפור שמים.

באך משתף אותנו בתהייה של אנשים רבים — "מה תכתוב עכשו ריצ'רד? מה

1. ריצ'רד באך, ג'ונתן ליוינגסטון השחף, עברית: נורית יהוראי, הוצאת כוסתן 1970, לא מנוקד, 93 עמ'.
2. ריצ'רד באך, תעתועים, עברית: נורית יהוראי, הוצאת כנרת 1983, לא מנוקד, 122 עמ'.
3. ריצ'רד באך, גשר מעל ומעבר, תרגום: יהודה יניב, הוצאת כנרת, לא מנוקד, 288 עמ'.

אחרי ג'ונסון? באך אפילו מתוודה לפנינו "אינני נהנה מן הכתיבה כלל. אם רק אוכל להפנות עורף לרעיון כלשהו. אם רק אוכל להמנע מלפתוח את הדלת אליו...". כלומר אם באך נאחז סוף סוף בנושא של ספרו — תעתועים, זה היה משום שמשהו אילץ אותו שלא להרפות ממנו. אחר כך יש לנו כעין יומן — המשיח למד על העולם הזה בבית-הספר היסודיים באינדיאנה וכאשר גדל, למד עליו תוך כדי עבודתו כמכונאי-מכוניות. על-כן יש לנו ביומן ציוני דרך של משיח מודרני, משיח שצמח בימינו והוא יליד הרקמה הממשית והיום יומית של חיינו כאן וכעת. הספר של באך מספר על שני משיחים. אחד "ותיק ומנוסה" והשני שוליית משיח, הנמצא בעצם לימודיו בשטח "המשיחות". זה לא ספר דתי. הוא לא הן בקשר שבין ממשות האלוהית והמשיח, שליחו. אבל הספר מבהיר לנו את הצורך העמוק של יצור אנושי להתעלות ולגלות ממדים חדשים וכישורים. יוצאי דופן ובזה לשבח ולרומם את עולמנו. בתוך תוכו זאת מהדרורה חדשה ומשוכללת יותר של השחף המזור. שני טייסים שכל מלאכתם היא להסיע בפרוטות אנשים משדה שלפים, כדי שהם יוכלו לסקור מלמעלה את בתיהם ואת שדותיהם, אבל הטייסים האלה בחרו, בעצם, בקיום זמני ותלוש, מתוך בחירה.

ה"משיח" הוותיק החל מומן לברוח מבני-האדם, הוא יודע ששהייה ממושכת בחברתם תחשוף את העובדה שהוא יכול ל"רפא חולים" ול"סמוך גופלים". המשיח הוותיק יודע שאם לא יברח, בני-אדם יתבעו ממנו לפתור את כל בעיותיהם ואם לא יעמוד בדרישות שלהם, לא יעזרו לו כישורי הקסם שלו — לעבור דרך קירות ולהלך על המים, סופו שהאנשים ייהפכו אלימים ורעים ויגירו את דמו. "החריגים האנושיים" מבינים, שמוטב להם להחביא את כל מה שחריג ורק מפעם לפעם לפרוץ את הטבעת ולבצע פלא של ממש. הספר מלא סמלים מאלפים ואני נסחפתי במערבולת הפרופלר המסתחרר, של המטוסים של ריצ'רד באך.

בספר יגשר מעל ומעבר. יש עוד צעד נוסף לקראת הניתוק מהשיעבוד לכללי המשחק. כאן עלי אדמות, הגיבור מחפש את בת-הזוג ההולמת לו שתהיה לו לעזר ויחד איתה הוא יוכל להתעלות להישגים שלא מהעולם הזה. "האושר" מתבטא בהישג. "והמשיח" איננו יכול להסתפק "בחצי קיום", כשהוא מסתיר כל הזמן את הכושר שלו להתעלות מעל לבשר-וודם ולרחף במרומים. באך הוא סופר יהודי. האלוהים שלו אינו דמות ואינו כופה על האדם לשחק לפי תרי"ג מצוות. אם את מעשיו של האדם יש להעריך לפי הכוחות הטמונים בו. אני מכבדת אדם שאינו מקבל דברים ש"מלמדים" אותו ומכתיבים ויש לו שאלות והצעות לפתרונות משלו, לבעיות המתעוררות בעולמנו.

בשלושת ספריו עשה ריצ'רד באך הרבה בשביל "החריג" בחברה שלנו. הרבה בשביל חופש המחשבה והפתיחות לכל מה ששונה וחדש, אבל אצלי עדיין יש שאלות שלא מצאו את פתרונן. השאלה החשובה ביותר היא, "מה תכתוב עכשו ריצ'רד באך? מה יהיה אחרי ש"המשיח" ובת-זוגו למדו להתרומם מעל לבשר ורוחם מעופפת מעל לראשנו?"

מכתבים לילד אחר, כתבה: גלילה רוזנפדר, ציורה: גילי אביצור, הוצאה: דגן / מהדורה מודן בשנת 1988, 91 עמ'.

סיפור על ידידות בין נועה, ילדה בכיתה ד', לבין דודי שנפגע בשיתוק מוחין ומרותק לכיסא גלגלים. הידידות מתפתחת בין השניים, כאשר נועה, בעקבות הצעה של מורתה, מתחילה לכתוב מכתבים לדודי. הסופרת מצליחה לתאר את התפתחות הידידות הזאת בין השניים רק בעזרת חליפת המכתבים. בתחילה מוסרת מידע על בני משפחתם וחברי כיתתם וממשיכה לתאר את תחביביה וחברותיה. ודודי משיב: "שמי דודי ואני בן אחת-עשרה, כמוך. גם אני גר בירושלים ולומד בבי"ס מיוחד..." ומתאר באריכות את סדר יומו המיוחד והשונה ואת בני משפחתו.

השוני בין שני הילדים רב על הדומה, וככל שמתרבים המכתבים מתגלה שוני זה ונדמה כי אי אפשר להתגבר על הפער: דעות, מחשבות, רגשות וחוויות מועלים בכתב, אך בדרך טבעית של דיבור מלב אל לב.

נועה מספרת על "הצופים" (חוויה שדודי לא יכול לחוות) ואילו דודי מסביר לה מהי פיזיותרפיה. האחד שואל והשניה משיבה — ולהיפך. ממש שיחה שבכתב. גם הפניות והכינויים משתנים "ומשתכללים": "נועה חביבה", "הילדה הכי נחמדה שאני מכיר" והיא: שלום לך דודי, ילד שאומר את האמת גם כשהיא מכאיבה" ועוד ועוד.

הפניות אישיות ומתייחסות למכתב שקדם להן.

המשבר בידידות מתגלה כשעולה השאלה אם להיפגש זה עם זו — ואיך האמהות — משני הצדדים — מעוררות את המפגש, ובמשך כל הזמן מפגינות רגישות והבנה רבות.

הספר אופטימי מאד ויחד עם זאת זהיר ולא מלודרמטי מדי. הסוף טוב, הפגישה בין השניים מתקיימת ומלווה תקווה שהידידות תימשך. אך אין החלטתיות, יש התלבטויות מצד שני הצדדים. מה אופיה של מערכת יחסית זו, מהן הרגשות המלוות אותה — כל זאת נמסר בדרך מאופקת אך ברורה. הסופרת הצליחה לנווט היטב בין הקשיים והבעיות שבין ילדה בריאה לילד עם בעיות גופניות.

סופו של הספר משאיר מקום להרבה מחשבה וטוב עשתה הסופרת שלא סיימה את הספר בצורה פסקנית וורודה מידי. טוב לקריאה מונחית משתי סבות: הנושא החשוב של הספר והמבנה המעניין שלו.

מה לא אמרו על רמי, כתב: רמי דיצני, ציור: אבנר כץ, הוצ' כתר — כתר לי, 1987.

מדובר בילד רמי המספר על עצמו ועל השמות בהם הוא כינה כותרת המשנה של הספר היא: ספר חובה לילדים בלי כנוי חיבה. ולכן, יש להניח מתכוון המחבר לתת לגיטימציה לכל השמות והכנויים, הניתנים לילדים, לאלה הנעימים, ובעיקר לאלה

הנעימים פחות. קשה להניח שהרבה ילדים בימינו יבינו את המשמעות והפרושים של שמות כמו: שלומפה שמוצניק שווינדלר, שלייגר וכדומה (במקרה הטוב ידברו מילים אלה ללב ההורים, או הסבתות, ויעלו חיוך קל על שפתותיהם — לי נראית רשימה זו מתאימה יותר למילון דן בן-אמוץ.

אם היתה מטרתו של המחבר לתת לגיטימציה לכינויים. הרי יש לו כוונה טובה ונכונה. אך אולי כדאי לעשות זאת בעזרת מילים וכינויים הברורים לצברינו החמודים והעוקצניים.

ציוריו של אבנר כץ מסבירים יפה בהומור את הכינויים והיו מתאימים לקשט כל ערך במילון כל שהוא.

אני אוהב אותך מיכל, כתבה: גלילה רון פדר, ציורים: סטלה פרלוב, הוצאת מילוא 1987, 176 עמודים.

ספר נוסף בסדרה של גלילה רון פדר על משפחת שרוני, הפעם אחרי המשבר המשפחתי הפוקד את המשפחה עקב הגירושין. ניר שרוני צריך להתמודד עם המצב החדש. הוא חי עם אמו ואחיו הקטן ואל הבית מצטרף הבעל החדש עם בתו (הבוגרת מניר בשנה וחצי לערך) אם לא די בכך, אביו של ניר חי עם אשה צעירה לא הרחק מביתם, וגם אותם צריך לבקר ולשמור על קשר עמם.

הסופרת מנסה להתמודד עם הרבה בעיות בסיפור אחד: מצב משפחתי מסובך, נער הנאבק על מקומו במשפחה ההרוסה, לא סובל את הבעל של אמא, את החברה של אבא — ומתאהב ב"אחות" המזורה והמיוחדת החדשה שלו. אך אם לא די בכך, מכניסה הסופרת לסיפור גם את בעית הכתות השונות: התמכרות לגורו, רמז לסמים ונסיון להשתלט על הנפשות הצעירות.

מרוב בעיות — שום בעיה לא מטופלת כראוי. לא כבעיה חשובה בפני עצמה וכמובן לא בעיצוב ספרותי או חינוכי-טפולי מעמיק. (הבעיות הן כה חשובות שהיה חשוב וכדאי לטפל בהן).

יחד עם זאת, כשאר ספריה של גלילה, עומד גם ספר זה למבחן הקורא הצעיר. הוא קליט, קריא, מהיר וידבר אל לב הקורא. והמסר הנמסר בו הוא חיובי כמובן.

עדה קרן

"סיפורי ירושלים", סיפרה: מיירי ברוך, ציורים ועיצוב גראפי: חיים רון, הוצאת "מודן", תל-אביב, 48 עמודים מנוקדים, לגיל 8 ומעלה.

חמישה-עשר סיפורי ירושלים, המפגישים אותנו עם עברה (אם תרצו, עם ההיסטוריה) של בירתנו.

אהבתי את סיפורי האגדות האלה. קודם כול מפני שהם מעניינים לעצמם. קראתי אותם בנשימה אחת! נוסף לכך, בשל שפתם הפשוטה והבהירה והתיאורים החיים (בעיקר של טיפוס האנשים), אשר הצליחו להשרות עלי משהו מאווירתה המיוחדת של העיר ובו זמון לקרב אותי למקומות ולאתרים שהאגדות ממוקדות סביבם. כמו, למשל, הכותל המערבי, שער ניקנור, שער הרחמים ועוד.

"באותו זמן גר בירושלים איש אחד מכובד ושמו נקדימון. ראה האיש את המצוקה הקשה של עולי הרגל ורצה מאוד לעזור להם, אך גם לו עצמו לא היו די מים, ומאין ייקח מים להשקות אנשים רבים כל כך?...". ("נס המים בירושלים") או: "האישה... צדיקה היתה וטיפלה בתלמידי חכמים. כן נהגה לדאוג למים ולנרות, לכסאות ולספלים לבאי הכותל"). מתוך "כולנו" ("הכותל המערבי — ומלכה הצדקת").

ומשהו נוסף בסיפורים היפים האלה: עד עכשיו היתה בעיה למצוא אותם... ואם גם מצאנו אגדה זו או אחרת (לאחר חיפושים רבים) נתקלנו, בדרך כלל, בשפה קשה ומסורבלת, שהרחיקה אותנו ממנה, במקום לקרב.

עכשיו, ליום איחוד ירושלים — ולכל יום אחר בשנה — בשהמורה מבקשת, או סתם להנאתכם, יש לכם חמישה-עשר סיפורים בהישג יד. כל מה שצריך הוא רק לפתוח את הספר ולקרוא.

הציורים ועיצוב הספר (בידי חיים רון) תואמים להפליא את רוח הסיפורים ותורמים לאווירה.

יפה האזור

מציאות ובדייה בספר טבעת הזהב של ניקודימה*

מאת שלומית יונאי

ספרה של טליה דאי הוא מיוזג מצויין של דמיון ומציאות. זהו סיפור בדוי משולב באגדה קסומה. מעורר מחשבה, בעל מוסר השכל — יחד עם סיפור רגיל על חיי ילדים.

הגיבורה, מירה, היא נערה יהודיה המספרת על השנה האחרונה בעיר מולדתה שבברית המועצות לפני שהיא ובני משפחתה עולים לארץ. בספר דובר בגוף ראשון, כאילו מנקודת מבט של ילדה — אך מורגש כי זה קול מוסווה של דוברת מבוגרת. בעיקר בא הדבר לידי ביטוי בהערות אירוניות המעלות חיוך ויוצרות ריחוק. ברגע עצוב אומרת מירה: "הסתכלתי על הנהר... כשאני מתפללת שמימי יעניקו לי את הסותם הדוממת לעולם ועד. (משפט כזה הופיע ברומן צרפתי שקראתי לפני שבוע)"² כמו ב"קאיטוש המכשף"³ זהו סיפור על ילד רגיל שהופך לקוסם, בשני הספרים באים הילדים מבית ידוע מצוקה ודלות. אך להבדיל מיותם, שמאוד רוצה להיות קוסם, מתאמץ לשם כך ורוכש את "כח הקסמים" במאמץ ובהדרגה — מירה הופכת לקוסמת במקרה, על-ידי אמצעי עזר — טבעת קסמים. סיבוב של הטבעת והטבעת משאלה — ושוקולד "סיביר" מופיע במגרה, בדומה לקסמיו הראשונים של יותם, שאף הוא מתחיל עם ממתקים מתחת לכרו ולידם התגלית, שאפשר לשבוע מהם ואף למאוס בס. הקסמים מוסיפים נסיון וידע.

גם "קאיטוש המכשף" וגם "טבעת הזהב של ניקודימה" הם סיפור של התבגרות. קאיטוש עוסק בקסמים כאמן ויוצר, יוצא למסע בעולם וחוזר ילד אחר. מירה רוכשת הרבה נסיון, ידע וחוכמה כתוצאה מהקסמים.

בהמשך נעשים הקסמים נועזים יותר, ומופיעה בעלת הטבעת, המכשפה ניקודימה, התובעת את רכושה. מירה מנסה להיאבק במכשפה, להתחמק — ולא לוותר על הטבעת, רק כשהיא מבינה שהדבר תלוי אך ורק בה, המכשפה אינה יכולה לקחת ממנה את הטבעת בכח — או מתחיל חשבון הנפש. הילדה מגלה שאין בכוחה של הטבעת להביא לה אושר, מחד, קשה לה לנצל את כל האפשרויות הטמונות בטבעת; ומאידך — היא מסתכנת בגללה בשקרים ונאלצת להעמיד פנים. ההצלחות הקלות לא גורמות לשמחה. מה הטעם בהזמנות למחול שבאו לא בזכות עצמה אלא על-ידי בישוף? סיבוב של הטבעת גורם לנער חלומותיה להתאהב בה. ואז מגלה מירה בתהליך מכאיב של התפכחות מאשליה את ההבדל בין חלום ומציאות.

1. טבעת הזהב של ניקודימה מאת טליה דאי, הוצאת כתר, 1988.

2. שם, עמ' 10.

3. קאיטוש המכשף, מאת יאנוש קורצ'ק, תרגום: אורי אורלב, עם עובד, 1987.

יותר פשוט היה לחיו בחלום. "אהבתי אל ויקטור... זה היה סוד כמוס כל כך שלעיתים אף פרח מזכרוני שלי"⁴ אהבתו של ויקטור מתגלית כלוחצת ומכבידה, בייחוד כשהוא מגיע ללא הודעה מוקדמת ביום א' "יום זה אינו נועד לעניני אהבה. במחשבה שנייה, שום יום אינו נועד לעניני אהבה. אהבה היא חלום עדין ומרוחק שאינו אמור לנחות עליך בשעת בוקר מוקדמת, ועוד באמצע השידור של "בוקר יום ראשון"⁵...

בהחזקת הטבעת והפעלת הקסמים יש אחריות כבדה מדי לכתפי ילדה. כמו ב"קאיטוש המכשף" מתואר כוח הכישוף כנטל כבד. צריך להיזהר מאוד, לדייק במלים ובבקשות — אחרת, יש חשש לתוצאות חמורות, כמו במקרה בו ביקשה מירה היתרי עליה לכל אנשי העיר, ושכחה לציין שכוונתה ליהודים בלבד. כתוצאה מכך, נאסרו כל אנשי העיר, ושכחה לציין שכוונתה ליהודים בלבד. כתוצאה מכך, נאסרו כל אנשי מחלקת ההגירה על-ידי השלטונות. כך לומדת הילדה מהי אחריות. בספר תיאור מעניין של חיי יום ביער קטנה ברוסיה, כולל דבריי-ביקורת, גלויים ומוסויות על המשטר. אנשים עומדים שעות בתור לבקבוק חלב שלא תמיד מגיע. אירוע חריג, כמו הופעת משלוח חדש של חלב (כתוצאה מסיבוב טבעת) גורם מיד להופעת אנשי הק.ג.ב. האנשים רגילים לפחד כחלק מהשגרה. "זהו כלל ברזל ששיננתי לעצמי כבר בהיותי ילדה קטנה: לעולם, לעולם אין לגלות לאנשים זרים מחוץ לבית את מחשבותיך האמיתיות"⁶.

בספר תיאור אמין ומשכנע של הכמיהה לעלות לישראל יחד עם החשש מהבלתי נודע. תקווה לארץ חלומות משופעת תפוחי-זהב, מעין גן עדן — ועצב הנלווה לעזיבת המוכר הידוע והאהוב. ולבסוף — המפגש עם המציאות: "ארץ זרה ומזורה, לזחטת בחם הקיץ, שאת שפתה לא היכרתי ואיש לא עשה בה את רצוני"⁷.

הספר מסתיים בשאלה מעין "ההיה או חלמתי חלום". טבעי שהתעורר ספק — "ובעצם אין להתפלא על כך. המדינה המשונה הזאת עלולה להכניס אל ראש אורחיה הזיות גרועות בהרבה מזקנה בסודר קרוע הממלמלת דברים סתומים בתור לחלב"⁸... לכן נתן גם בולגאקוב לשטן שלו להשתולל דוקא במוסקבה⁹.

התשובה לספק מזכירה את תשובת גבור "מגילת סן מיקלה"¹⁰ אקסלה מונתה הנשבע בסוף ספרו שאכן קרו לו הנסים עליהם סיפר, ובאמת פגש את הגמד באותו לילה צפוני וקר. לפי ספרה של טליה דאי לאדם יש חופש בחירה. למירה יש אפשרות לבחור אם להיות בן-אדם או מכשפה, והיא בוחרת באפשרות הראשונה.

4. טבעת הזהב של ניקודימה, עמ' 23.

5. שם, עמ' 89.

6. שם, עמ' 129.

7. שם, עמ' 129.

8. שם, עמ' 129.

9. השטן במוסקבה מאת מיכאיל בולגאקוב, הוצאת עם עובד, 1975.

10. מגילת סן מיקלה מאת אקסל מונתה, הוצאת עם עובד.

רֵאָלְטוֹ הוּא תוֹשֵׁב אֶרֶץ הַחֲלוּמוֹת וְשֵׁם אִפְשָׁר לִקְבֹּל כָּל שֶׁהֵלֵב חֲפֵץ, אֲבָל פֶּעַם אַחַת בִּלְבָד. גִּיבּוֹרְנוּ רִצָּה לִהְיוֹת שַׁחֲקָן לְכָל חַיִּיו וְהַחֲלִיט לַעֲזוֹב אֶת אֶרֶץ הַחֲלוּמוֹת וּלְרַדֵּת לְאֲדָמָה. כִּאֵן נִתְקַל בְּקִשְׁיִים מְרוֹבִיִּים, אִם כִּי בִסּוּפוֹ שֶׁל דָּבָר הִיָּה לְשַׁחֲקָן מְפּוֹרָסִים וְהַתְּגַבֵּר עַל הַקִּשְׁיִים תּוֹדוֹת לְסַבְלָנוֹת, כִּחַ זִמְנָן. הַמְסַר שְׁקוּף: "כִּדְאֵי תַמִּיד לְנִסּוֹת בְּמִקּוֹם לַחֲלוּם, צְרִיךְ פְּשוֹט לַעֲשׂוֹת".

ספר החלומות, כתבה וציירה: אפרת צדקה, "חורב", 1988, לא ממוספר, מנוקד.

הַסֵּפֶר מַעֲלָה אֶת פִּרְשַׁת חַיִּיהָ שֶׁל הַכֹּלְבָה פְּרִי — בְּבֵית אֶלְיָה, מִחֲבֵרַת הַסֵּפֶר — כָּל תַּעֲלוּלִיָּה, הַרְפַּתְקָאוֹתֶיהָ שֶׁל הַכֹּלְבָה — יַחַד עִם כְּלָבִים נוֹסְפִים, וּמַעֲרַכַת הַיַּחְסִים בֵּין בְּנֵי־הַבַּיִת לְבֵין הַכֹּלְבָה הָאֲהוּבָה. הַסֵּפֶר מִיּוֹעֵר לְאוֹהֲבֵי בַעֲלֵי־חַיִּים וְכֹלְבָיִם בְּפֶרֶט. וַיֵּשׁ בּוֹ גַּם עֲצוֹת מוֹעִילוֹת וּמִידַע מְפּוֹרָט: מֵהַ לַעֲשׂוֹת וְאִיךְ לְטַפֵּל בְּמַחֲלוֹתֶיהֶם שֶׁל כְּלָבִים, וְכִדּוּמָה. בְּסֵפֶר מוֹבִלְטָת הָאֲהָבָה הַהֲרָדִית שֶׁל הַכֹּלְבָה וּבְנֵי הָאָדָם.

סיפורה של כלבה, כתב: אליה לוי, ציירה: יהודית היימנס, כתר, ראשית קריאה; 1988, 115 עמ'.

סִיפּוֹר הַרְפַּתְקָאוֹת וְתַעֲלוּלִים שֶׁל יְלָדֵי כְּתָה הִי בְּמוֹשֵׁב שְׂדֵה־מוֹץ. שׁוּקֵי בַקְּבוּקֵי הַנַּחֲשָׁב לְמִטּוּמָטִים שֶׁל הַכִּיתָה וְצַפְנִיָּה הַגָּאוֹן — שִׁמּוֹן, שֶׁהִילְדִים אוֹהֲבִים לְבַעוֹט בּוֹ — מִתִּיידָדִים, וְכַשְׁכָּל בְּנֵי הַכִּיתָה לְצַדֵּם הֵם גּוֹבְרִים עַל בְּרִיוֹנֵי הַכֶּפֶר וּמִנְצַחִים בְּמַאֲבֵק עַל הַבַּיִת שֶׁעַל הָעֵץ. מִתְּבַרֵּר שֶׁשׁוּקֵי כָּלֵל אֵינּוּ מִטּוּמָטִים, וְדוּוֹקָא בּוֹכּוֹת רַעִיּוֹן שֶׁלוֹ, מִנְצַחִים הִילְדִים בְּקֶרֶב, מֵאֲחֹרֵי הוּמּוֹר, וּוּלְגָרֵי קֶצֶת, רַעִיוֹנוֹת יַפִּים עַל יְדִידוֹת וְעַל דַּעוֹת קְדוּמוֹת שְׁמוּפְרָכוֹת.

שוקי בקבוקי, כתב: פוצ'ו (ישראל ויסלר), צייר: אורי ויסלר, כתר, 1988, 142 עמ'.

מִיּוֹג מְצוּיָן בֵּין מְצִיאוֹת לְבִדְיָה. יֵלְדָה בַּעֲלַת דְּמִיּוֹן וְאוֹהֲבַת סֵפֶר, בַּעִיר בְּרוּסִיָּה. מוֹצַאֵת טַבַּעַת שְׁמַתְגָּלִית כְּטַבַּעַת קְסָמִים. הִיא הוֹפְכַת אֶת הָעֵרְדִּלִים שֶׁאֲבִיָּה הַבִּיאָ לָהּ. לְנַעֲלִים מֵהוֹדְרוֹת מְבִיאָה לָהּ שׁוּקוּלָד "סִיבִיר", מְגִשִּׁימָה אֶף מִשְׁאַלוֹת נוֹעוֹזוֹת יוֹתֵר.

טבעת הזהב של ניקודימה, כתבה: טליה דאי, ציירה: רימה לויין, כתר, 1988, 128 עמ'.

פיה מפחידה כמו מכשפה ולה עוזרים עורבים, מנסה להוציא מהילדה את הטבעת, סיפור קסמים מרתק על רקע חיי יום-יום של ילדה יהודיה בעיר ברוסיה בשנה האחרונה, לפני עלותה לארץ.

בעיות רגילות של ילדה מאוהבת בחבר לכיתה מסתבכת ומתפייסת עם חברות ותיאור עמידה בתור (לעיתים לשווא) למען השגת בקבוק חלב. — או כדי לקבל היתר עלייה. ספר מקסים, הרבה מתח, חכמה, הומור ומאוד אמין.

חבורת כס"ח (כוח סיירות, חוקר), חמישה ילדים וחייל אחד, יוצאים לטיול לוואדי קלט, נקלעים להרפתקאות ומצליחים למנוע מפושעים לבצע זממם. סיפור מתח, קליל שמאחוריו שיעור בתולדות הארץ וגיאוגרפיה של ואדי קלט. הספר שטחי — ללא ערך ספרותי, אך קריא.

הנזירים מואדי קלט, כתבה: גלילה רון-פדר, ציירה: פזית מלר דושי אדם, מוציאים לאור, 1987, 96 עמ'.

בנימין טנא מספר על ילדותו בפולין, ערב מלחמת העולם השנייה ועל חבריו לכיתה בבית-הספר היהודי בו התוודע לבעיות עוני, אנטישמיות, תגרות עם ילדים גויים — והרבה תעלולים ומעשי-קונדס. חברות כמעט חשאית של ילד יהודה עם נער גוי, נושא האהבה הראשונה — עולה מן המסופר למעשה שתיים — אחת למורה לפיסיקה, שנייה לנערה... ספר אנושי חם נוגע ללב ומרתק. מסופר גם בהומור.

קורות כתה אחת, כתב: בנימין טנא, ציירה: רות צרפתי, כתר, 1988, 142 עמ'.

חנוך ברטוב שהיה 3 שבועות ברוסיה כחפר משלחת ישראלית ליריד הספרים הבינלאומי במוסקבה. הוא מספר את חוויותיו: קשיים בהשגת אשרות, מפגשים עם אנשי ק.ג.ב. — וכל זה בעידן "הגלאסנוסט" וה"פרסטרויקה". מפגשיו עם מסורבי עלייה (כולל אידה נודל, שבינתיים עלתה לארץ). עם עורך "הסובייטיש היימלנד" מרגוליס ואחרים.

בספר תיאור חיי יום-יום במוסקה — ואלפי יהודים שבאים בגלוי ובסתר לקבל איזו שהיא מזכרת מישראל. ספר מרתק ומרגש.

יריד במוסקבה, כתב: חנוך ברטוב, ספריית מעריב, 1988, 190 עמ'.

ספרה האוטוביוגרפי של הילדה רגינה, אשר יחד עם הוריה נאלצת לעזוב את לייפציג, בהיותה ילדה קטנה, בעת המלחמה. הספר מתעד את קורות המשפחה ונדודיה, במשך

מעבר לגשר, כתבה: רגינה צימטילוי, כתר, 1987, 135 עמ'.

שש שנים, בארצות צפון אפריקה ואיטליה, עד הגיעם לארץ-ישראל. כל הקשיים והסבל הרב של רעב וקור. שבי, ובריחה מתוארים ברגישות ובאמינות, על-ידי המחברת, גיבורת הסיפור האמיתי. בצד האצבע המאשימה, היא מבליטה את מעשיהם הטובים שעל מצילי המשפחה באיטליה, ואת מערכת היחסים והקשרים ביניהם עד היום הזה.

הספר מרבה בפרטים ולכן קשה לעיתים לקריאה שוטפת אך בס"ה מעניין מאוד.

סיפור נודדיו ומאבקיו של יענקלה, בתקופת מלחמת העולם השנייה.

משפחתו, כמשפחות רבות אחרות, ברחה מפולין לרוסיה מפחד ההשמדה. בהפצצות בדרכים, מאבר וענקלה את אמו ואחותו. בחיפושיו אחריהן הוא עובר על פני אזורים נרחבים של ברית המועצות וצריך להתמודד לבדו במצבים קשים ומצוקות רבות. חולי, רוע לב ואכזריות, אך הוא מוצא גם גילויים של חברות נאמנה ואנשים טובים. אלה מקלים כמוֹבן על יענקלה וגם על הקורא הצעיר, אשר בודאי יודהה עם הגיבור.

הסיפור, הכתוב בגוף ראשון, נשמע אמיתי ולכן סופו הטוב ישמח את לב הקוראים הצעירים.

הספר חשוב להבנה נוספת של תקופה נוראה, וכדאי לקרוא בו במשותף בכיתות העליונות של ביה"ס היסודי.

זכרונות ילדותו של עיתונאי פולני, בן לאב יהודי שנהרג, המסופרים בידי אורי אורלב. העלילה המתרחשת בימי מרד גיטו ורשה, מעלה את תחושותיו של ה"צד האחר", האריי הילד ואביו חורגו מגניבים אוכל לגיטו דרך תעלות הביוב. בסיפור פוגשים אנו בסחטנים" המציקים ליהודים מסתתרים ואילו הגיבור, אחרי שנודע לו מוצאו היהודי, מסתיר ומגן על יהודי ואף מכריחו לגיטו בדרך הביוב בזמן המרד. המאבק בין ילד לאב חורג. התנהגות הגויים מצד אחד — וגבורת היהודים המורדים בגרמנים בגיטו כתובים בתיאור מפורט. הסופר מאריך מעט בפרטי הימיום ופחות מדי נותן את השואה. בסוף הספר, בתיאור המרד. הדברים באים על תיקונם.

לאורך המסילה, כתבה:
חמר ברגמן, הוצאת
שוקן, 1987, 223 עמ'.

האיש מן הצד האחר,
כתב: אורי אורלב, צייר:
אבי כץ, כתב, 1988,
143 עמ'.

המספר, עתונאי-מבוגר מוסר את הדברים. בשפת-ילדים מדוברת.

מסיבא לי לשחק, משחקי חברה, כתבה: תמר טלשיר, עיצוב גרפי: חיים רון, כתר, 1988, 114 עמ'.

בספר עשרות משחקים המיועדים ליחידים ולקבוצות. אופיים של המשחקים שונים ורבי-גוני והם אמורים להוסיף חן לבילוי של ילדים בהתנסויות בבית, ולסייע למורה המבלה עם תלמידיו בשיעורי חברה, במסיבות ובטיוולים. בספר טבלאות רבות ומפתחות של המשחקים המכוונים את המורה בבחירת המשחק והתאמתו לגילאים ולמספר המשתתפים.

הירח בוכה כוכבים, כתבה: שלומית כהן, ציירה: רוני יצחקי, הקה"מ 1987, 64 עמ'.

השירים בספר נחלקים ל-3 קבוצות: א. מלך היער — שירים דמיוניים עם נימה הומוריסטית על בעלי-חיים שונים והקשור בהם; ב. "הרבה-אנשים" — חטיבת שירים על דמויות שונות, מהן מצחיקות מהן דמיוניות; ג. "שתי דלתות" — מדור לשירים על תפישת-העולם של הילד, רגשותיו ותחושותיו. שירים יפים שדרכם ניתן עולמו של הילד, קשיי תפישתו את החלום. הצל המתנועע, תסכול היותו נמוך ועוד. ההומור המשולב בשירים והדמיון הרב — מהנים מאוד!

הלשון מטאפורית (הירח בוכה כוכבים) ולכן ילדים בגיל הרך יתקשו בהבנתם. האיורים יפים וממחישים את השירים.

בצל החומה, כתבה: צביה שיף-כרמון, מרכז שו"ר לתולדות ישראל, 1988, 152 עמ'.

המצור על הרובע היהודי בחודשים האחרונים לפני נפילתו בתש"ח. מלחמת הגבורה של לוחמי הרובע ונפילתו — מתוארים בצורת יומן אישי של גנת הנשלחת לעזרת הרובע היהודי מטעם ההגנה.

המחברת מוסרת חוויות אישיות בצורה אמינה ומרתקת; היחסים בין הלוחמים ובין החרדים אנשי הרובע, יחסים אישיים ואהבות פורחות בתוך מצבי לחץ, התנהגותם המחפירה של האנגלים והתנכלויות הערבים — כל אלה מתוארים ברגישות ובריאליות ממחישה ביותר. הפרקים האחרונים על המלחמה ברובע ונפילתו — נקראים בריתוק רב! ספר חשוב לתולדות מלחמת תש"ח.

ספר חינני מאלף ועתיר דמיון, עוזי, ילד גיינגי שובב מקבל מאביו מתנה ליום הולדתו — סוס שוקולדה. הסוס ניחן בכוחות פלאיים, ולוקח את עוזי למסע הרפתקאות-משחק סביב העולם: אפריקה, לונדון, ניו יורק והחלל. הם נשבים ע"י צלחת מעופפת — ונושאים ממנה שליחות שלום לעולם. הספר מעשיר במידע וערכים חינוכיים, בכל מקום הסוס ועוזי מושיטים עזרה לנזקקים; מצילים ילד שנפל למפלי הניאגרה ומביאים גשם לאזור מוכה בצורת, באפריקה.

עזי ושוס השוקולדה,
כתב: איקי שיק, ציורים:
כריסטינה
פאלאדינו-קדמון,
ספרית מעריב, 1988,
104 עמ'.

סיפורים על אמא שהלכה לאיבוד בטיול לחו"ל, על ילד שצריך להישאר עוד שנה בגן ומאד נהנה מכך. על כינים בראש — וסיפור מימי ילדותה של אמא ואיך ניצלו שערותיה הארוכות מגזיזה. ילדה בכיתה א' שבה לבקר בגן הילדים. סבא מספר על לימודיו "בחדר" בילדותו, ואיך "סידרו" הילדים את הרבי ביום שלג.

באמצע המשחק, כתבה:
נעמי אבי-יצחק וטור
כספא, ציורים: אלישבע
געש, ספרית מעריב,
1988, 42 עמ', מנוקד.

מעשיה-אגדה המדברת על חיפוש ה"אני". הכרת האדם את עצמו.

מעשה בילדה, איילת השחר, שעיניה שני כוכבים, בהם רואה היא הכל מלבד את עצמה. שום אמצעים חיצוניים פלאיים לא יוכלו להושיעה: לא הקוסמת הזקנה, לא הענק הטוב ולא ציפור הפלאים הלוחשת על אזנה אמת פנימית, שהוא המסר של הספר: "אל תחפשי עזרה ברחוק ממך, כי רק את תוכלי לעזור לעצמך". הפגישה עם הנער האוהב אותה והבכי הגדול עליו עם הסתלקו ממנה "רוחצים" את עיניה ומראים לה את דמותה הנשקפת בנהר. הבכי המס את הכוכבים שמנעו ממנה לראות את עצמה.

אילת השחר, כתבה:
מיכל סנונית, ציירה:
נעמה גולומב, כתר,
לא ממוספר, 1987,
מנוקד.

ההאפיאנד מובטח, כברוב האגדות. הספר נע בין מציאות ודמיון, ספר פיוטי ההולם יותר את המתבגרים ואת המבוגרים.

משוט בעולמנו

מאתיים שנות מקראות לילדיו ישראל

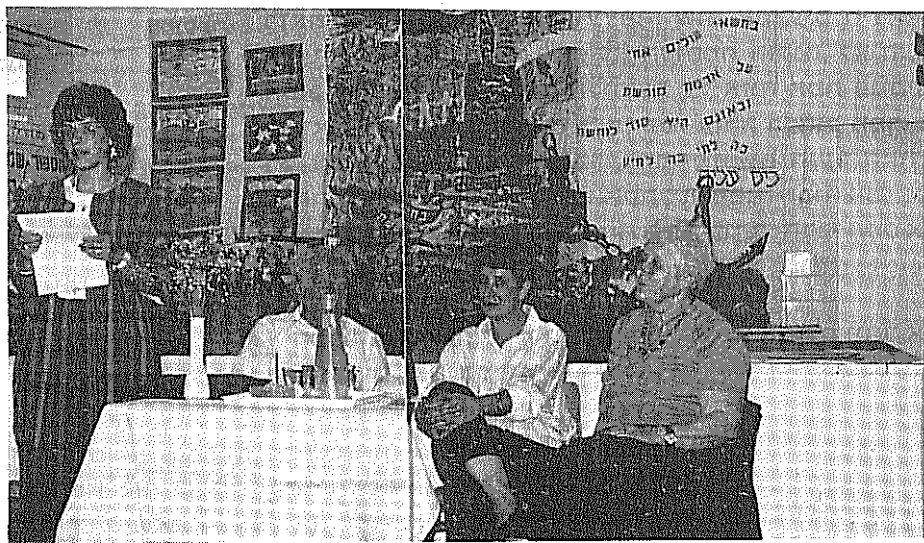
מטעם מכללת לוינסקי לחינוך ומרכז לוי קיפניס לספרות ילדים — נפתחה תערוכה של מקראות בשם "מאתיים שנות המקראה העברית". התערוכה מאוספו ובעריכתו של מר אליהו הכהן, היתה פתוחה עד ה-20.6.88.

את התערוכה לווה קטלוג מפורט ומאויר בעריכתו של מר אליהו הכהן. התערוכה עוררה עניין רב בקרב ציבור המחנכים.

פרס על מחקר בשירתה של מ. ילן שטקליס

בראשית חודש מאי התקיים בחיפה יום עיון מוקדש לזכרה של מרים ילן שטקליס והענקת פרס על מחקר בשירתה.

הטקס, אורגן על-ידי הלשכה המחוזית של משרד החינוך בחיפה ונכחו בו מנהל המחוז — ד"ר יוסף גולדשטיין, בני משפחתה של המנוחה, מאות מנהלי בתי-הספר, מורים ואורחים.

ביום העיון הרצו: הגב' הרצליה רו, ד"ר מרים ברוך, ומר גרשון ברגסון (יושבים). הגב' טובה וייס הרצתה על הנושא שזיכה אותה בפרס. (עומדת). ברכה את הבאים המפקחת פנינה קצור, הנחתה — הגיב' חנה פלד.

הספר הטוב במחיר המוזל

במעקב אחרי הפעילות בתחום "הספר הטוב במחיר מוזל" נמצאו בתי הספר מצטיינים במיוחד בפעולה זו:

תלמידי בתי-הספר רכשו מאות ספרים בעקביות במשך שנות הפעולה. ואלה שמות בתי-הספר:

1. ביה"ס 'חביבי' בראשון לציון;

2. ביה"ס "לוי אשכול", בבית שמש.

3. ביה"ס "הבשור" במרכז צוחר.

לאות הוקרה על עבודתם המסורה בתחום עידוד הקריאה, קבלו בתי הספר הנ"ל ספרים לספרייתם, מתנת המדור לספרות ילדים ונוער, משרד החינוך והתרכות. אנו מאחלים לכל בתי-הספר המשך הצלחה בעידוד הקריאה של התלמידים.

מועדון קוראים

בבטאון "רעותון" של חברת התלמידים בביה"ס עיר-גנים — גואטמלה, מצאנו תוספת מיוחדת ובה דיווח על פעולות המועדון לקוראים.

מועדון זה הוא קבוצת-תלמידים הנפגשת בספריה פעם בשבוע. (כתות הי"ו לחוד רז'-ט' לחוד).

את התלמידים מנחה המורה רבקה שקו. מטרת המועדון היא לעורר בתלמידים את ההנאה שבקריאה — "קריאה בכיף".

לפני הפגישה קוראים ספר, ובפגישות דנים עליו. לאחר הדיון כותבים המלצה וסיכום קצר על הספר. לעיתים נפגשות שתי הקבוצות, לתכנון פעילות. כן קראנו בחוברת רשמים מספרים ומפגישות עם סופרים. התרשמנו ש"מועדון הקוראים" מהווה פעולה מבורכת לעידוד הקריאה.

שנתון בינלאומי

שנתון בינלאומי פֶּדְרוּס — Phaedrus למחקר בספרות ילדים. בחוברת ארבעה מדורים עיקריים: א. מאמרים; ב. דוחים מהעולם; ג. אוספים בנסים מזויאונים; ד. ביקורת על ספרים.

Phaedrus — of children's
Literature Research
Volume 12 1986/87.

חוברת סקירה על ספרי ילדים בשפה הצרפתית

תוכנה	חדשות
6	— חידושים (פרסומים חדשים)
28	— ידיעון (24 סיכומי קריאה)
30	— אשנב פתוח על העולם
34	— ראיון עם Tulvio Testa
39	— ראיון עם Alain Oriel
44	— ריהוט לספרים וילדים
46	— רשימת פרסומים
52	— הטוב ביותר בעבודתו של Peter Härtling
57	— הספרים שהנכם גבוריהם: הוצאה להורג
64	— מדע בדיוני לנוער: האלף-בית של המדע הבדיוני
69	— נספח: מדע / טכנולוגיה / נוער — מבט על מקרוסקופים.

בבטאון "רעותון" של חברת התלמידים בביה"ס עיר-גנים — גואטמלה, מצאנו תוספת מיוחדת ובה דיווח על פעולות המועדון לקוראים. מועדון זה הוא קבוצת-תלמידים הנפגשת בספריה פעם בשבוע. (כתוב הי"ו לחוד וז"י-ט' לחוד).

את התלמידים מנחה המורה רבקה שקו. מטרת המועדון היא לעורר בתלמידים את ההנאה שבקדיאה — "קריאה בכיף". לפני הפגישה קוראים ספר, ובפגישות דנים עליו. לאחר הדיון כותבים המלצה וסיכום קצר על הספר. לעיתים נפגשות שתי הקבוצות, לתכנון פעילות.

כן קראנו בחוברת רשמים מספרים ומפגישות עם סופרים. התרשמנו ש"מועדון הקוראים" מהווה פעולה מבורכת לעידוד הקריאה.

נתקבלו במערכת

1. אורלב אורי, האיש מן הצד האחר, צייר: אבי בך, כתר 1988, 143 עמ'.
2. בווה קירסטן, עם יעקב הכל אחרת, תרגמה: מירי קרסין, איירה: רחל ליאור מסדה 1986, 103 עמ', מנוקד.
3. גרנות משה, הנדר, הוצ' תמוז 1986, 160 עמ'.
4. הרטלינג פטר, סבתא, תרגם: יעקב שביט, ציירה: אורה איתן, מסדה 1988, 80 עמ', מנוקד.
5. זרחי נורית, עובר דרך הסוד (אגדות), אייר: כרמי גל, הוצ' שוקן, 62 עמ', מנוקד.
6. טשרנוביץ-אבידר ימימה ודנה אבידר פלר, אותי לא תשאירו בבית, כתר 1988, 125 עמ', מנוקד.
7. לב יגאל, אש על המים, צייר: אכרון שבז, כתר 1988, 82 עמ'.
8. ליבמן אירנה, סוס עץ ושמו זריו, איירה: אינה ארואטי, מסדה 1988, 72 עמ', מנוקד.
9. לינדגרן אסטריד, האחים לב ארי, תרגמה: חנה קרגיוז, צייר: אילון יקלנד, הוצ' ספריית פועלים תשמ"ה, 199 עמ', מנוקד.
10. נאור לאה, היום הראשון הכי קשה, צייר: כרמי גל, מסדה, שעת קריאה, 1988, 73 עמ', מנוקד.
11. נסטלינגר כריסטינה, עופי, חיפושית סיון, תרגמה: נירה צפריר, מסדה 1988, 174 עמ'.
12. קופר פנימור, ציד הצבאים, תרגמה ועיבדה: צפרירה גר, כתר 1987, 211 עמ'.
13. קורשונוב אירינה, האנו מצויר דרקון, תרגמה: מירי שומרון, ציירה: מרי ראן, מסדה 1988, 57 עמ', מנוקד.
14. קלירי בברלי, החברה הכי טובה, תרגמה: נירה צפריר, איירה: לואיס דרלינג, מסדה, 100 עמ', מנוקד.

ה ת ו כ ן

עיון ומחקר

- 3 סוכת חלום — דינה דניאלי וירדנה הדס
- 5 ראשית השנה ללימודים — מנחם רגב
- 9 סליחה — אמירה ברזילי
- 12 מרים ילן שטקליס ויהונתן גפן בשירי תפילה ובקשה — טובה וייס
- 19 שנת ש"י עגנון, לרגל 100 שנה להולדתו
- 20 דברי הנשיא מר חיים הרצוג
- 22 דברי שר החינוך והתרבות וסגן ראש הממשלה מר יצחק נבון
- 24 דברי המשורר מר יעקב אורלנר
- 27 ילדים ביצירתו של עגנון — ד"ר לאה חובב
- 36 מתן ופליאה — ירדנה הדס
- ספרים לגדולים על ספרים לקטנים
- 40 "באמת?! מס' 2 — מנחם רגב

ביקורת

- מבט ראשון (חג שמוח; פזית של אבא ואמא; הוא התחיל, עדיף לספר, מעשה במלה לא מובנת, האטבון האטבונית ורגל ישראל, בגלל המנגון, קשת רחבה)
- 42 ברוח טובה / מתנה יפה לילד — שלומית רוזינר
- 47 עיקרו כזבו — צפרירה גר
- 50 מכתבים לילד אחר / אני אוהב אותך מיכל — עדה קרן
- 52 סיפורי ירושלים — יפה האוזר
- 54 מציאות וברייה בספר טבעת הזהב של ניקודימה — שלומית יונאי
- 55 ממדף הספרים
- 57 משוט בעולמנו
- 62

רשימת המשתתפים בחוברת

דבריהם של:

נשיא המדינה — מר חיים הרצוג;

שר החינוך והתרבות וסגן ראש הממשלה — מר יצחק נבון;

יו"ר אגודת הסופרים העברים — מר יעקב אורלנר.

ברגסון גרשון — חוקר ספרות ילדים, משרד החינוך והתרבות. ברזילי אמירה סופרת. גר צפרירה — סופרת, מבקרת. דניאלי דינה — מרכזת מסלול הגיל הרך, בסמ"ד ע"ש א. שייך. הדס ירדנה — סופרת; המכללה בבית ברל. וייס טובה — סטודנטית לתואר שני, אוניברסיטה י"ם. ד"ר חובב לאה — חוקרת. סמינר למורים, "אפרתה". יונאי שלומית — גנון המדינה. קרן עדה — מורה. רגב מנחם — חוקר, מרצה, המכללה ע"ש ילין. רוזינר שלומית — סופרת ועורכת.

SIFRUT YELADIM VANOAR
 JOURNAL FOR CHILDREN'S AND YOUTH LITERATURE

September 1988, Vol. XV No. 1 (57)

ISSN 0334-276X

Editor; G. BERGSON

8 King David St.
 Jerusalem, Israel

CONTENTS

STUDY AND RESEARCH

Dream House	<i>Dina Danieli & Yardena Hadass</i>	3
The School Year Starts	<i>Menachem Regev</i>	5
Forgiving	<i>Amira Barzilai</i>	9
Miriam Yalan-Shteklis & Jonathan Gefen		
Poems of Prayer and Spplication	<i>Tova Weiss</i>	12

THE YEAR OF SHAI AGNON – CEREMONIAL ADDRESSES

President – Chaim Herzog		20
The Minister of Education Vice-Premier Mr. Yitzhak Navon		22
Mr. Yacov Orland		24
Children in Agnon's Works	<i>Dr. Leah Hovav</i>	27
Wonder and Giving	<i>Yardena Hadass</i>	36

BOOKS FOR GROWN-UPS ABOUT BOOKS FOR CHILDREN

"Really"?! No.2	<i>Menachem Regev</i>	40
-----------------	-----------------------	----

REVIEW

At First Sight	<i>Gershon Bergson</i>	42
In Good Spirits / A Nice Gift for a Child	<i>Shlomit Rosiner</i>	47
The Lie is the Message	<i>Zafrira Ger</i>	50
Letters to Another Child / I Love You, Michel	<i>Ada Keren</i>	52
Stories of Jerusalem	<i>Yaffa Hauser</i>	54
Facts and Fiction – From "The Golden Ring" of Nikodima	<i>Shlomit Yonai</i>	55

FROM THE BOOKSHELF

AROUND THE WORLD

57

62